

תנובות שדה

גיליון 98

תשרי-חשון

תשע"ב

תגובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
© כל הזכויות שמורות

הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע – מינהל התרבות

דמי מנוי לשנה: ₪ 54

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות
השונים, לכתובת המערכת, או לפקס,
או לדואר האלקטרוני, לפי הפרטים
הרשומים מטה.

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08/9214829
פקס: 08/9207911
אימייל: macon1@bezeqint.net

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
imeir2@neto.bezeqint.net

תוכן העניינים

5	אפילו דגים שבים רועדין	מאמר מערכת
6	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי
8	מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"אהראשון לציון והרב הראשי לישראל	הסוכה – מצות בנייתה וקדושתה
11	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	סימני ראש השנה הלכות, מנהגים וזהירות מחרקים
24	הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א חוקר ומנהל תחום פסיקה הלכתית וראש המחלקה התורנית של המכון	טעה ובירך שהכל על פירות, ירקות, מיני מזונות, פת ויין
28	הרה"ג רבי אהרון בוארון שליט"א מח"ס שו"ת לב אהרון ועוד ומרבני המכון	דיני ומנהגי זמן נפילת התקופה – ענף ג
39	אופן הנקיון של כרובית טרייה או קפואה	מדור שו"ת מקוון

מאמר מערכת

אפילו דגים שבים רועדים

ידועה המימרא של בעלי המוסר, שלפני ראש השנה אפילו דגים שבים רועדים. וידוע לבאר מימרא זו, שבאמת הדגים בוודאי אינם מבינים את משמעות הימים הנשגבים וודאי שאינם יראים מאימת יום הדין המתקרב ובא, אלא שכידוע לדגים יש כמין רעד טבעי, ורק שאנו צריכים להיות כל כך יראים מאימת הדין, עד שגם הרעדה הטבעית שאוחזת בדגים תתפרש על ידנו כפחד מיום הדין.

מנהג ישראל בהרבה מקומות שלא אוכלים אגוזים בראש השנה. מנהג זה מובא ברמ"א משום שאגוז בגמטריא חטא.

אמרו על זה בעלי המוסר, שאם כ"כ מקפידים שלא לאכול אגוז בראש השנה כי "אגוז" בגימטריא "חטא" - אזי כל שכן שיש להקפיד לא לעבור עבירות ח"ו, שהרי "חטא" הינו גם כן בגימטריא "חטא"!

הדברים אמורים בעיקר לנוכח הנטיה של לא מעט אנשים להקפיד מאד על המנהגים השונים ולעיתים לא לשים לב לעניינים הלכתיים מובהקים.

דוגמא לדבר, אכילת ה"סימנים" בראש השנה, כאשר אין לך איש מישראל שאיננו מקפיד על מנהג זה, בה בשעה שבחלק מה"סימנים" הללו לעיתים יש חשש של נגיעות ועוברים ע"ז ח"ו לאווים מדאורייתא.

בגיליון זה אנו מביאים מאמר מקיף של הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר המכון למצוות התלויות בארץ, בו יפורטו מחד כל המנהגים וההלכות הכרוכים באכילת הסימנים. ומאידך, חובת הזהירות מנגיעות המאכלים ופירוט כל אחד מה"סימנים" עם דרכי ההתמודדות מפני נגיעות בחרקים.

יה"ר שבזכות ההקפדה על נקיות המאכלים מנגיעות, נזכה כולנו לשנה טובה ומתוקה, שנת שפע ברכה והצלחה, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, אכי"ר

העורך

מידע הלכתי

- המעבר לשנת מעשר שני
- שיעור שווי הפרוטה
- חרקים ב"סימנים" לראש השנה

עם תום שנת תשע"א שהיא שנת מעשר עני והמעבר לשנת תשע"ב שהיא שנת מעשר שני להלן זמני המעבר בגידולים השונים:

שנת מעשר עני איננה מתחילה בכל הגידולים באותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית וכמפורט להלן:

- א. ירקות שייקטפו אחר ר"ה תשע"ב מפרישים מעשר שני.
- ב. ירקות מאוסמים שישווקו בתשע"ב ונלקטו בתשע"א [כגון תפוחי אדמה גזר ועוד] מפריש מהם מעשר עני.
- ג. פירות שהביאו שליש בתשע"א אף שייקטפו בשנת תשע"ב מפריש מעשר עני.
- ד. פירות שיביאו שליש לאחר ט"ו בשבט תשע"ב [בד"כ החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר שני.
- ה. אתרוג שייקטף לאחר ראש השנה של תשע"ב ולפני ט"ו בשבט, מפריש מעשר עני. והנקטף לאחר ט"ו בשבט תשע"ב מפריש מעשר שני בלבד.
- ו. פירות הדר שיביאו שליש לפני ט"ו בשבט תשע"ב, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשע"ב, מפריש מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.
- ז. קטניות שיביאו שליש לאחר ראש השנה תשע"ב, מפריש מעשר שני.
- ח. קטניות מאוסמים [כגון חומוס, חמניות ועוד], שהביאו שליש בתשע"א, מפריש מעשר עני אף אם נלקטו בתשע"ב.

שווי הפרוטה נכון לזמן כתיבת הדברים:

לתועלת אותם שאינם מנויים על "בית המעשר" ומעוניינים לחלל את המעשר שני על מטבע שברשותם, להלן שיעור הפרוטה נכון ליום כתיבת הדברים ח' אלול תשע"א - סך של 16 אג' לפרוטה.

חֲרָקִים בְּסִימְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה:

מְנַהֵג הַסִּימְנִים שְׁנוּהֵגִים לְאוֹכְלֵם בְּעֶרְבֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, יִסּוּדֵם בְּהַרְרֵי קוֹדֵשׁ, וְכַמְפוֹרֵט לְקַמֵּן בְּפָנִים הַחוֹבֵרֵת, בְּמֵאֲמַר הַהֲלַכְתִּי. וְכַדִּי שְׁחֲלִילָה וְחֵס לֹא יִיְהַפֵּךְ הַסְּנִיגוֹר לְקִטְיִגוֹר, יֵשׁ לְהַקְפִּיד הַיֵּטֵב וּלְבוֹדֵקֵם מִחֲרָקִים, שֶׁכֵּן בְּרֹב הַמִּינִים הַנִּלְקָחִים לְסִימְנִים יֵשׁ חֶשֶׁשׁ שֶׁל נִגְיָעוֹת בְּחֲרָקִים. וְגַם בְּאוֹתָם הַנִּלְקָחִים מִחֲבֵרוֹת שְׁמַגְדֵּלוֹת בְּגִידוֹל מִיּוֹחַד וְהַתּוֹצֵרֵת הִיא "בְּחֻזְקָת נִקְיָה מִחֲרָקִים" יֵשׁ לְהַשְׁלִים אֶת הַמְּלֹאכָה בְּבֵית, לְהַפְרִיד הָעֵלִים, לְהַשְׁרוֹתָם בְּחוֹמֵר נִיקוּי כְּגוֹן "סְטֵרִילִי טֵבַע" [אוּ מִי סְבוּן] וּלְשַׁפְּשֵׁף הַיֵּטֵב כָּל עֵלָה לְאַחַר הַהַשְׁרִיָּה, תַּחַת בְּרוֹז מַיִם. כְּמוֹ"כֹּ אֹתָם הַנוֹהֲגִים לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּרֹאשׁ שֶׁל דָּג, יֵשׁ לְדַעַת כִּי אֹתָם הַנִּמְכָּרִים כְּטֵרִיִּים בְּחֻנוּיּוֹת הַדָּגִים עִם כִּשְׁרוֹת שֶׁלֵּנוּ הַמֵּאֲשֵׁר כִּי הַבְּרִיכָה מְטוֹפֶלֶת וְהִיא נִקְיָה מִחֶשֶׁשׁ טְפִילִים, זֶה כּוֹלֵל אֶף אֶת רֹאשׁ הַדָּג, שֶׁגַּם הוּא בְּחֻזְקָת נִקְיָה. מֵאִידֵךְ אֹתָם הַמְּשִׁתְּמָשִׁים בְּרֹאשֵׁי דָגֵי הַסְּלֵמוֹן אֶף שֶׁהֵם מְגִיעִים מְכֻלּוּבִים בֵּים כְּגוֹן הַנּוֹרְבָּגִי שְׁאִין שֶׁם חֶשֶׁשׁ שֶׁל תּוֹלְעֵי אֲנִיסָאָקִיס, מְכֹל מְקוֹם יֵשׁ לְהִיזְהַר מִנִּגְיָעוֹת שֶׁל כִּנְתַּ הַסְּלֵמוֹן שֶׁלְעִיתִים חֲבוּי בְּתוֹךְ חֲלָלֵי הַפֶּה, עַל הַלְשׁוֹן. וְעַל כֵּן חוֹבָה לְחַצוֹת אֶת הַרֹאשׁ לְאוֹרְכוֹ, לְהַסִּיר אֶת אֵיבְרֵי פָּנִים הַרֹאשׁ, וּלְשַׁטּוֹף וּלְנַקוֹת הַיֵּטֵב.

וְרֹאָה עוֹד לְקַמֵּן בְּמֵאֲמַרֵי הַהֲלַכְתִּי הַתִּיַּחֲסוֹת לְכָל אֶחָד מִסִּימְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְחֶשֶׁשׁ הַנִּגְיָעוֹת, וְאוֹפְנֵי הַבְּדִיקָה שֶׁלֵּהֵם.

בְּבִרְכַּת כְּתִיבָה וְחַתִּימָה טוֹבָה

שְׁנִיאֹר ז'. רוּוַח

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הסוכה - מצות בנייתה וקדושתה

א. מצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום הכפורים, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה.¹ והחכם עיניו בראשו להזמין מערב יום הכפורים איזה דבר כדי להתחיל במוצאי יום הכפורים בתיקון הסוכה.² ומנהג קדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר במוצאי הצום קודם שיאכל.³ ולמחרת ביום י"א בתשרי אחר שחרית קודם שיאכל, טוב לקנות דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר.⁴

ב. מאן דזהיר במצות סוכה לעשותה כתיקונה, מובטח לו שלא יהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה.⁵ ומאד הפליגו במעלת המצוה הזאת ותועלותיה בזוהר פרשת אמור (דק"ג ע"א) ובתיקוני הזוהר.⁶ ומהרי"ו כתב בתשובה דהמקיים מצות סוכה כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית (כף החיים סי' תרל"ט אות י"ב). וכתב הגאון יעב"ץ ז"ל שבכל רגע ששוהה בסוכה מקיים מצות עשה (כה"ח שם).

ומצוה בו יותר מבשלוחו, ובפרט בעשיית הסכך שהוא העיקר. ואפילו מי שנתמנה פרנס על הציבור נמי יעשה בעצמו, וזהו כבודו.⁷

וראיתי בעיני כמה פעמים את הגאון הגדול רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל וזיע"א, בעל קהלות יעקב על הש"ס ועוד, שגם בעת זקנותו היה טורח בעצמו בבניית הסוכה וסיכוכה, והיה סוחב הסכך על גבו ברחובות קריה. והיינו רצים בבחורותנו לעזור לו, ולא הסכים בשום פנים, כי לא רצה להפסיד את המצוה שלא יעשנה בעצמו ממש.

ג. לפני שיתן הסכך על גג הסוכה, יאמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו', הריני בא לקיים מצות עשיית סוכה, כמו שכתוב בתורה חג הסוכות תעשה לך וכו', לתקן את שורש מצוה זו וכו' והי נועם וכו'. ואח"כ אומר הריני נותן סכך זה לשם מצות סוכה (כף החיים סי' תרכ"ה אות י"א).⁸

¹ רמ"א (סי' תרכ"ה ס"א). וכ"כ הרמ"א לעיל (סוסי' תרכ"ד). שהמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יום כפור כדי לצאת ממצוה למצוה.

² כף החיים (סי' תרכ"ד אות ל"ז) בשם מו"ב (אות רפ"ה).

³ כף החיים (שם אות ל"ז) בשם תוצאות חיים ופתחי עולם (אות ט"ז). ונלע"ד דהיינו קודם שיאכל סעודה ממש, אם רגיל בכך. מיהו יטעום מזונות ושתייה אחר ההבדלה, ואח"כ יעסוק במצוה.

⁴ תוצאות חיים, פתי"ע (אות ט"ז), כה"ח (אות ל"ז ול"ז).

⁵ יפה ללב ח"ה (אות ג'), כף החיים (סי' תרכ"ו אות י').

⁶ תיקון ע' (דף קל"ב ע"א). והביא דבריו בכף החיים (שם אות ח' ואות י'). יע"ש.

⁷ מחזיק ברכה ועוד, כה"ח (אות ו').

⁸ דמצוות צריכות כוונה. ואע"פ שאם לא אמר לא עיכב, דודאי יש בכלל מעשה זה כוונה לשם הסוכה, מ"מ טוב יותר שיוציא הדבר בפיו.

ד. יש להזהיר את ההמון שישגיחו שלא לעשות סוכה תחת גזוזטרא או מרפסת, שסוכה כזאת פסולה בהחלט.⁹ וכן נמי שלא יעשנה תחת אילן או צמחיה וכל כיוצא בזה.

ה. יש להרבות בצדקה בערב סוכות. ומהרח"ו ז"ל היה מחלק קופה של צדקה לעניים ערב סוכות, ויש לזה טעם נכון ע"ד האמת.¹⁰ ויזהר מאוד לתת מהתבשיל של יו"ט, וכמו שכתוב בזוהר שיובא להלן.¹¹

ו. כתוב בזוהר פרשת אמור (דף ק"ד ע"א) שצריך לשמח העניים בחג בסוכות. ואמרו שם שחלק האושפיזין שאנו מזמינים שייך לעניים. ואם לא נותן לעניים, האושפיזים אומרים עליו, אל תלחם את לחם רע עין וכו'. ועל כן יזמין עני בכל לילה, או ישלח לו לביתו. ובלילה הראשון יאמר, זו הסעודה שאני נותן לעני היא לכבוד אברהם אבינו ע"ה. וכן ע"ז הדרך בכל הלילות של החג. לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וכו'.¹²

ובזמנינו נראה דטוב יותר לתת לעניים כסף לצורך הסעודה, ויקנו בעצמם את הצריך להם, שכן נשתנו הטבעים במאד מאד, ואם יזמינם לביתו יתביישו. ובפרט בניו ובנותיו של אותו עני יהיו מצטמקים ורע להם רח"ל. ואם ישלח להם אוכל מבושל ג"כ לא יערב להם כלל. אלא יתן להם כסף ויקנו לעצמם בכבוד והדר, ושכרו כפול מהשמים.

ויש אנשים בעלי נפש שכל יום מכריזים ע"ז בביהכ"נ, וגובים את הכסף ומחלקים אותו באותו היום לעניים. אשרי חלקם. וטוב ונעים לנהוג כן בכל מקום, וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו.

וכן שמעתי באומרים לי שיש שנותנים לקופה של צדקה, אם הוא יודע שמתנהלת ע"י אנשים הגונים יראי ה' וחושבי שמו, שהם מכירים את העניים ומחלקים להם ביושר. ועל כל פנים אם הוא מכיר בעצמו משפחות נזקקות, הטוב ביותר שיתן להם בצנעה ומתן בסתר יכפה אף.

ז. טוב להדליק בסוכה נרות לכבוד השבעה אושפיזין קדישין הבאים לסוכה. ויש מדליקין בכל לילה נר אחד, ובלילה הראשון יאמר הריני מדליק נר זה לכבוד אברהם אבינו ע"ה, ובלילה השני לכבוד יצחק אבינו ע"ה, וכן על זה הדרך. ויש נוהגין להדליק בכל לילה ז' נרות כנגד שבעת האושפיזין. ובמצות נרות אלו האיש קודם לאשה.¹³ וטוב שידליקו שניהם יחדיו, או יתן שנים, והכל לפי האפשרות.¹⁴

⁹ חזון עובדיה עמ' יא.

¹⁰ פע"ח שער כ"ח סוף פ"ד.

¹¹ מחזיק ברכה ועוד, כה"ח (אות ט"ו שם).

¹² כה"ח (סי' תרל"ט אות י').

¹³ בית השואבה (אות ז').

¹⁴ מועד לכל חי (סי' כ' אות ח'), כה"ח (סי' תרל"ט אות ט').

ח. בכל לילה אחר שמדליק הנרות בסוכה, יעמוד בפתח הסוכה, ויאמר, "לשם יחוד קודשא בריך הוא וכו' הריני בא לקיים מצות עשה של ישיבה בסוכה כמו שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, אני ה' אלהיכם, לתקן שורש מצוה זו וכל המצות הכלולות בה במקום עליון ויהי נועם וכו'".

ואחר כך יאמר, עולו אבהן אושפיזין עלאין קדישין, אברהם יצחק יעקב וכו'. ובליל א' יאמר ליעול אברהם אושפיזא עילאה קדישא, וליעול עמיה יצחק יעקב משה וכו', וכן ע"ז הדרך בכל יום ויום (כף החיים אות ח'). ועי"ש והנוסח המלא הודפס במחזורים והוא מצוי בידי כל אדם.

ט. ראוי לכל ירא שמים שלא לדבר בתוך הסוכה אלא בדברי קדושה, ולא בדברים בטלים ודברי הבל, כי יש בסוכה קדושה גדולה, כידוע לכל חכמי לב, דאפילו על עצי הסוכה חל הקדושה ואסורים כל ימי החג.

וזוה לשון הש"ך בחיבורו על התורה (פרשת אמור), "הרי השבעה צדיקים רמוזים שהם באים ויושבים בסוכה, על כן צריך לישוב בה באימה וביראה בבושה וענוה, ולא ימשך אחר אכילה ושתייה, שלא יבא לידי נבלה וכו'". (כף החיים סי' תרל"ט אות ו'). וכתב המשנה ברורה (סק"ב) דכל שכן שיהיה נזהר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דברים האסורים, ע"ש.

ויחשוב בדעתו שבאו לסוכתו כמה מחכמי הדור המפורסמים ויושבים סביב שלחנו, היאך היה נוהג בפניהם, באימה ובענוה ודרך ארץ. ועתה זיכהו הקב"ה ששבעה אושפיזין עלאין קדישין סביב לשלחנו, ויחשוב בזה ותהיה יראת ה' על פניו, הוא ובני ביתו, שלא יחטא בלשונו ולא יקל ראשו בסוכה, הן בשעת הסעודה, הן בשעה שיושב ועוסק בתורה, או בקבלת אורחים הבאים לבקרו. ואשרי הזוכה לכוין דרכיו לכבוד ה'.

י. לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כגון שטיפת קדרות וקערות וכיוצא בזה, שלא יהיו מצוות בזויות עליו. וכן אין להחליף חיתול לתינוק בסוכה, ואין לעשות סוכתו קפנדריא, לקצר דרכו על ידי הסוכה.

יא. מותר לעשן סיגריות בסוכה. ובימינו צועקים הרופאים וכל המומחים על הסכנה שיש בעישון סיגריות. ושומר נפשו ירחק מהם גם מחוץ לסוכה.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
ראש המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל

בענין מנהג אכילת הסימנים בלילות ראש השנה סדר האכילה, והזהירות מחרקים בסימנים אלו

מנהג אכילת הסימנים בר"ה:

נהגו בקהילות ישראל, לאכול סימנים מיוחדים המסמלים התחלה טובה לשנה הבאה עלינו לטובה, מנהגים שונים נהגו בקהילות ובעדות השונות של עם ישראל. להלן נעמוד על מקור המנהג, ועל כמה פרטים הלכתיים סביב מנהג זה.

שנינו בגמ' במס' כריתות (דף ו' ע"א) אמר אביי יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי, ע"כ. ובטעם הדברים הקדים אביי ואמר שם שהיינו משום שסימנא מילתא היא, פירוש: שסימן טוב הוא להתחיל שנה חדשה ולהתחיל עם סימנים טובים הרומזים לזה. והנה דברי אביי נשנו גם במס' הוריות (י"ב ע"א) ושם שנינו: יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי, ע"כ.

הרי שבמס' הוריות הסתפק אביי בכך שאדם יראה את הסימנים האלו, ולאז דוקא שיאכל. ובאמת שדבר זה הוא נפק"מ להלכה, כפי שכבר הזכיר מרן בב"י (או"ח ס"י תקפ"ג) שכן גרסו בערוך ערך קרא ובכלבו (סי' ס"ד) "למיחזי", אלא שהגירסא בספרים דידן למיכל. ומ"מ נ"מ להלכה הזכיר בכה"ח (תקפ"ג אות ו') במי שאינו יכול לאכול, או שחושש מתולעים שדי בראיה בלבד, והוסיף שם שבלא"ה אפי"י במי שחסר לו איזה מין ורוצה לומר היה"ר שלו בלא אכילה ובלא ראייה רשאי, דאין זה ברכה כדי שנאמר דהוי ברכה לבטלה, אלא בקשת רחמים, וכמה יה"ר אומרים משום בקשת רחמים בלא אכילה ובלא ראייה וזה לא גרע. עכ"ד. וצ"ל שה"ה אם נמצא שאחד מהסימנים לא מעושר וכיו"ב, שדי בראיה ויאמר היה"ר. ומ"מ לכתחילה המנהג לאכול הסימנים ולא להסתפק בראיה וכ"כ מרן הברכ"י בסי' תקפ"ג אות א.

ועוד כתב רבינו בעל הטור (או"ח ס"י תקפ"ג) שאוכלים גם אתרוג בליל ראש השנה, ובב"י כתב שליתא בגמ' בנוסחי דידן. ובכה"ח (שם אות י"ח) הביא בשם היפה ללבד שלא יאכל הרבה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים ולימונים מתוקים וכדומה, דפירות שיש בהם טעם וריח גורמים טומאת קרי מאוד, ומה"ט קחשיב בגמ' ביומא דף י"ח ע"א שלא היו מאכילין לכהן גדול אתרוג שיש בו טעם וריח לפי שמרבה טומאה. ע"כ.

והנה הטור שם הזכיר הסימן טוב שיש בכל סימן אך לא הזכיר שצריך לומר יה"ר כל שהוא, אך הביא שם בשם המרדכי שכתב שרבינו האי גאון היה נוהג לומר לפני כל אכילה את הסימן הטוב שבו וכגון על הקרא "שיקרע גזר דיננו" וכיו"ב. וכך פסק להלכה מרן בשו"ע ס"י תקפ"ג סעי' א', שכשיאכל יאמר יה"ר וכו'. וזה שאומר בלשון תפילה היינו יהי רצון וכו', כ"כ האבודרהם וכ"כ הכלבו וכדבריהם כתב בשו"ע.

בדרכי משה (שם ס"ק א') הזכיר שיש נוהגים לאכול ריאה לפי שהוא מאירת עיניים, וכתב הכה"ח (שם אות ט"ו) שיש שאומרים לפני אכילת הריאה "ראה נא בעונינו וריבה ריבה ומהר לגאלנו גאולה שלימה למען שמך ויה"ר מלפניך ה' או"א שתאיר עינינו במאור תורתך" ע"כ.

וברמ"א על השו"ע שם, הוסיף שיש נוהגים לאכול תפוח בדבש (והוא מדברי הטור) וכותב הרמ"א שאומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה. והוסיף שיש נוהגין לאכול רימונים ואומרים נרבה זכויותינו כרימון. ומש"כ לאכול תפוח היינו מעט ולא להרבות וכנ"ל דברי היפה ללבב שריבוי אכילה מזה מביא לידי טומאה. ומ"מ מעט המנהג לאכול ואע"ג שיש פירות יותר מתוקים מ"מ ע"פ הסוד עדיף תפוח שרומז לשדה של תפוחין וכידוע למקובלים (כה"ח אות י"ד).

ובשו"ע ס"ב כתב שאוכלים ראש כבש לומר נהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק, ע"כ. והנה א"כ הוזכרו כאן ב' טעמים. וכתב הכה"ח (אות כ"ד) שהני"מ ביניהם שלטעם של ראש ולא לזנב צריך ליקח ראש ואז אפשר גם ראש שור או שאר בעל חיים, ולטעם השני צריך בשר כבש אייל דוקא ואפי' לא ראש, ולכן אם אינו מוצא ראש כבש שיש בו שניהם, יקח או ראש שור או בשר כבש, אך לא בשר שור שאין בו אף אחד מהטעמים ומ"מ לא יקח ראש עז, שאיהו משום דינא קשיא. ובב"י הביא שיש נוהגים לטבול את ראש הכבש בדבש.

והרמ"א על השו"ע (ס"ב) הביא שיש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימ' חטא. ואמנם בד"מ הביא בשם הכלבו שהעיד שהר"מ נהג לאכול שום ואגוזים ולא חשש למחמירים בזה. אמנם הד"מ הוסיף שם בשם המהרי"ל טעם שני (והב"ד גם ברמ"א שם) שאגוזין מרבים כיחה וניעה ומפריע בשעת התפילה והתקיעות, ולפי"ז כתב הכה"ח (אות כ"ח) שכל אדם אם יודע שיש דבר שמרבה לו כיחה וניעה שעליו להמנע מאכילה דבר זה.

כתב בס' מעשה רב שע"פ הסוד אין לאכול ענבים בר"ה וזכר לדבר דברי הגמ' בברכות נ"ו שהרואה ענבים בחלום אפשר וסימן רע הם. וכתב הכה"ח (אות כ"א) שהיינו דוקא ענבים שחורים אך לבנים אדרבה ס"י טוב הוא. ובגליון הכה"ח כתב מרן הראש"ל שליט"א שהמנהג לאכול ענבים לבנים וכ"כ במחזור ויטרי שכן המנהג בפרובינצא. וכן

היה המנהג אצל כמה מגדולי רבותינו שבמרקו לאכול ענבים לבנים בליל ר"ה [ע"י לקמן מה שהבאנו מספר נשמת חיים]. אמנם הקפידו שלא לאכול ענבים שחורים וכן הקפידו שלא לאכול זיתים שחורים.

האבודרהם כתב שיאכל דגים לפרות ולרבות כדגים, ע"כ. (ויש נוהגים לאכול ראש הדג, וע"י לעיל בטעמים שהוזכרו בלקיחת ראש שהוזכרו בזה שני טעמים, ודו"ק). והרשב"ץ כתב דיש לחוש לשמו של הדג שנשמע "כדאג" – דאגה, והרב ברכ"י כתב שמצא לכך סמך מהזוהר [וע"י מש"כ במורה אצבע אות רנ"ג], אמנם כבר כתב הגרי"מ זצל בספרו מים חיים או"ח סו"ס רמ"א שבארצותינו לית דחש לזה וכו"ע אוכלים אותם. ע"כ. וגם בזה ינהג כל אחד כמנהג אבותיו.

מנהג קדמון עוד מזמן הגאונים שלא לאכול דברים חמוצים בראש השנה, ולפי"ז ה"ה שלא לאכול דברים חריפים (וכ"כ הרב חיד"א בטוב עין סי' י"ח אות צ"א). וכן נהגו להקפיד שלא לשים על השולחן יינות או משקאות חריפים. ועוד מנהגים רבים נאמרו בזה. וכבר כתבו האחרונים שביותר יש לזיזתו שלא לכעוס בימים אלו שמלבד גודל האיסור גם לא מסמנא מילתא ויהיה שמח וטוב לב בבטחון בה' ובישועתו (ע"י כה"ח אות כ ועוד).

והנה מפשטות לשון השו"ע משמע שמנהג אכילת הסימנים נוהג בשתי לילות ראש השנה, ואמנם בסי' בני יששכר כתב (מאמר חודש תשרי מאמר ב' אות י"א) שאי"צ לעשות בלילה השני, אמנם הרב חיד"א במחזיק ברכה (אות ב') כתב שמדעת עצמו נהג לעשות כל הסדר גם בלילה השני, ושוב ראה שכ"כ בספר א"ר. ויש שעושים סדר שונה בלילה השני ומתחילים עם הרימון, ולוקחים החבוש ואומרים עליו יהי רצון של התפוח.

והנה בכל אחד מהטעמים מצינו למנהגים שונים, וכגון הרוביא, שבשו"ע כתב שהוא תלתן, [ובני מרוקו נהגו שהוא זלזלאן הנקרא בימינו שומשום. וע"י בפיהמשי"נ לרמב"ם מ' תרומות פ"י מ"ה, שהתילתן הוא מה שקורין בערבי חלב"ה. ועו"ע בשו"ת מים חיים או"ח סי' רמ"א בד"ה ואך שמנהג המקובל הוא שהרוביא הוא הזלזלאן הנז' שהוא השומשום והוא שעושים בליל ר"ה כל יושבי מזרח ומערב]. ומנהג ירושלים לקחת את הקטניות הנקראת לוביא וכ"כ הברכ"י (תקפ"ג אות ב שהביא המנהגים השונים בזה), ויש נוהגין ליקח הפסוליא (השעועית) וע"י כה"ח (אות ו'). וכן בסלק יש שנהגו ליקח הסלק הירוק (הנקרא מנגולד) וכך מנהג אבותינו בידינו. ויש שנהגו ליקח מן הסלק האדום. וכל קהילה תנהג כמנהגה.

והנה מדברי הטור ומדרשות מהרי"ל נראה שמנהגם היה לברך על התפוח בדבש בורא פרי העץ ומוכח א"כ שאכלו את התפוח ראשון לפני התמרים ולכן היו מברכים עליו. וכיון שהוא סימן טוב הקדימו אותו לתמרים אע"ג שהם משבעת המינים. וכך נוהגים בקהילות רבות כיום. ואמנם בהרבה קהילות אחרות נהגו לברך על התמרים ראשון שכן זה משבעת המינים, ובפרט שהוא גם מתוק, ומכוונים בברכה על שאר פירות

העץ. [והמנהג הראשון של אותם שהקדימו התפוח יש לו טעם על פי הח"ן, כיון שהתפוח רומז לשכינה הנקראת חקל תפוחין, ובזמן זה היא בסוד דינא קשיא, ועל כן טובל את התפוח בדבש כדי להמתיק את הדינא קשיא לדינא רפיא – ראה תשו' מים חיים סי' רמ"א בד"ה ולכן].

אימתי הזמן הנכון לנהוג באכילת הסימנים:

והנה מתי יש לנהוג באכילת כל הסימנים האלו, כמה דיעות הוזכרו בזה בפוסקים, וכמה מנהגים ראיתי בזה.

יש שנהגו לסדר הסימנים מיד לאחר הקידוש, ולא חששו לספק ברכה שאינה צריכה, ואף יש מהם שלא נטלו ידים (אף ללא ברכה) משום דבר שטיבולו במשקה [כגון התפוח בדבש] (ראה בתשובת מוהר"י אבן דנאן בספרו ליצחק ריח חלק שני ד"ג ע"ב).

והטעם שאין לחוש משום חשש ברכה שאינה צריכה, כתבו כמה מרבתינו משום שכולם מיני תרגימא הפותחים את הסעודה והוי כעין היין של הקידוש.

ולגבי ברכה אחרונה, מאחר שמיד נוטלים ידים לסעודה ברכת המזון פוטרם. ובאמת שיודע אני על גדולים וחכמים שנהגו כך. ובאמת שיש שנהגו בזה בכל שבת לאחר הקידוש לאכול מיני דגים וכיו"ב קודם הנטילה ולא חששו לברכה שאינה צריכה. [וכעת בזמן הדפסת הדברים ראיתי במחזור "אבותינו" היו"ל ע"י רבי מאיר אלעזר עטייה שליט"א שכתב באם למסורת הערה 6 בסופה שכך היה מנהגו של מורינו הגאון רבי יקותיאל חיים בירדוגו זצוק"ל שלאחר הקידוש וקודם הנטילה היה עושה את הסדר בלילות ראש השנה].

אולם המנהג היותר נפוץ היום הוא להימנע ולא להיכנס לספק ברכות, וכך ראוי לנהוג לכתחילה וכן העלה להלכה מרן הראש"ל שליט"א בספריו השונים על החגים [קול סיני ושו"ת יחו"ד ח"א סו"ס נא]. וכ"כ מו"ר הראש"ל הגי"ר שמ"ע שליט"א בספרו [כת"י] שערי מועד – מימים ימימה בהלכות ר"ה.

והנה זה מכבר ראיתי שתי תשובות מהגאון רבי יוסף משאש זצ"ל בספרו שו"ת מים חיים האחת היא בחלק או"ח סי' ק"י, שדן אודות המנהג שיש האוכלים דגים בלילי שבתות לאחר הקידוש וקודם הנטילה, וכתב באריכות שיש בזה איסור כיון שהדגים הם דברים הבאים מחמת הסעודה שברכת המוציא פוטרם. ושוב דן בדברי המהר"ם גלאנטי, והוסיף שם שאף אם יהיה בנמצא פוסק אחד שיתיר את זה, למה לנו להכניס עצמינו בספק איסור של ברכה שאינה צריכה. ובהמשך כתב שלא חיישינו להוצאת לעז על איזה רבנים שנהגו כן דמאחר שנגלה האיסור לעינינו לא חיישינו לראשונים, כל עוד שלא יגלה ויראה ההיתר בברור, דחיינו קודמין. ועוד כתב שם דברים חזקים בצורך לבטל מנהג זה. עיי"ש.

ותשובה נוספת לו בסי' רמ"א, ששם דן על הזמן הנכון למנהג הסימנים בליל ראש השנה, ושוב חזר על דבריו שלא נכון אותם העושים זאת לפני המוציא, כיון שהם מכניסים עצמם לספק ברכה שאינה צריכה, שהם אוכלים יותר מכזית ומכניסים עצמם לספק ברכה אחרונה, ושאיני מיין הקידוש שהוא עיקר הסעודה והוא גורר תאוות המאכל. והביא שם מכת"י של אחד מחכמי תלמסאן הראשונים, שגם כתב כה"ג.

ולכן כתב שהוא נוהג לעשות כפי שאביו הגדול רבי חיים משאש זצ"ל נהג [ומובא בספר נשמת חיים עמ' קנח], שלאחר נטילה וברכת המוציא, היה לוקח מעט ענבים ומברך העץ ומכוין לפטור כל מיני העץ שלפניו. ושוב היה לוקח חתיכת אבטיח ומברך אדמה ומכוין לפטור כל אדמה שלפניו. ואח"כ היה מתחיל את הסדר ככתוב במחזורים והיה מתחיל בתפוח ע"פ הקבלה, ואומר יהי רצון השייך לכל אוכל ואוכל. ובזה היה מנוח לכל הספיקות, עיי"ש. [ושוב כעת ראיתי במחזור הנז' בהערה שם שכתב שכ"כ בסי' נהגו העם בשם אביו הצדיק ישמ"ח עובדיה כמנהג הרב נשמת חיים זצ"ל]. ואמנם ידידינו הרמ"א עטייה חיזק את המנהג הקדום שכפי שכתב שם כך נהגו רוב גדולי רבני מרוקו, ובודאי שמנהגם יסודתו בגדולים ובחכמים, והיכא שנהגו, נהגו. אולם עדיין טענתו של הגאון בעל מים חיים שרירה וקיימת, שמדוע עלינו להכניס את עצמינו לספק ברכה שאינה צריכה, ובפרט שבאם ינהג כפי שהמנהג שנהג אביו זצ"ל מביא את כל הספיקות על פתרונם כולל ענין אמירת יהי רצון [ראה לקמן], ולכן לענ"ד מנהג זה עדיף.

[ומ"מ יש להזהיר לאותם שנוהגים לאכול בתוך הסעודה, שלא לברך אדמה על כל דבר מבושל שנאכל עם הפת וכגון הלוביא והקרא, ולא יברך עליהם כלל, או שיברך על מין אדמה שאינו נאכל עם הפת כגון אבטיח וכיו"ב. ועוד יש להיזהר שכאשר יש פירות חדשים על השולחן שמברך עליהם שהחיינו, שיסירם מהשולחן או עכ"פ יכסה אותם בזמן הקידוש שמברך שהחיינו על היום, שלא יוציא כל המינים שעל השולחן].

מתי הזמן הנכון לומר "יהי רצון":

והנה מתי יאמר את היה"ר הזה, מצאנו בזה כמה דיעות בפוסקים. יש הסוברים לאומרו קודם ברכת הנהנין, אולם ראה בתשו' מים החיים הנזכר בשאלה, שדבר זה אי"א שהרי מקדים ברכת עצמו לברכת קונו. וכן כתב מרן הראש"ל ביחוו"ד ח"א שם שאין ראוי לעשות כך. וז"ל שם: "ואע"פ שבספר מטה משה (סי' תש"צ) נראה שיש לומר יהי רצון קודם ברכת הנהנין, וכן כתב בשמו הגאון רבי ברוך פרנקל בהגהותיו, נראה שאין לעשות כן לכתחילה, לפי מה שמבואר בזוהר הקדוש פרשת ויחי (דף רכ"ז ע"ב): שבכל מקום צריך להקדים ולברך ולשבח את הקב"ה תחלה, ואח"כ לברך את חבירו ולהעתיר בעדו, ואם לא עשה כן, והקדים ברכת חבירו לברכת המקום, לא תתקיים אותה ברכה, לפיכך כשבא יעקב לברך את בני יוסף הקדים שבחו של הקב"ה תחלה, וכי, וכן כאן ראוי להקדים ברכת הנהנין על הפרי, שהיא ברכה להשם יתברך, ולאכול,

ואח"כ לומר תפלת יהי רצון שהיא עתירה ובקשת רחמים עלינו. וכיוצא בזה כתב מרן החב"י (הרב חיים ב' ישראל בבבנשתי), בספרו שיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' קע"ד הגהות הטור אות ב'): וראיתי להרה"ג מהר"ר אשתרוק בן שאנגי שהיה נוהג לברך תחלה על היין ולשתות מעט, ואח"כ היה אומר למסובים בשמחתכם, ומסיים שתייתו, ואמר לי הטעם, שאין ראוי להקדים כבוד בשר ודם וברכתו לכבוד שמים. ומכאן סמך גם לענין אמירת יהי רצון שצ"ל אחר ברכת הנהנין וטעימה, ואמנם הכנה"ג שם כתב: ולי נראה שאין בכך כלום, שאפשר שראוי להקדים לומר למסובים בשמחתכם, ואח"כ לברך ולשתות, משום שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. וכיוצא בזה כתב רש"ל, שהמתעטש ואומרים לו חיים טובים, ישיב תחלה להם יוסיפו לכם שנות חיים, ואח"כ יאמר לישועתך קויתי ה'. ומכל מקום כשאני זוכר, אני נוהג כדברי מהר"ר אשתרוק הנ"ל ע"כ. וראה להגאון ר' אליקים גאטינו בספר אגורה באהלך (דף י"ח ע"ד), שדחה הערת הכנה"ג הנ"ל, שבאופן כזה לא שייך לומר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ושאל בנידון המתעטש, יש להקדים ולומר לישועתך קויתי ה', ואח"כ ישיב לברכת חברו. (והמקור לאמירת חיים טובים למתעטש, בפרקי ר' אליעזר (פרק נ"ב), וראה עוד בברכות (נ"ג ע"א) ובגליון הש"ס שם) ע"ש. ובאמת שאף רש"ל לא כתב כן אלא כשהוא צריך לענות לחברו שהקדים לברכו ואמר לו חיים טובים, לכן צריך להשיב לו, ואח"כ יסיים לישועתך קויתי ה', אבל בנידון השותה יין ורוצה לברך את המסובים, נכון יותר שיקדים תחלה ברכה להשי"ת, ואח"כ יברך את המסובים. ומעתה גם בנידונו יש להקדים ברכת הנהנין". עכת"ד.

אולם כאשר שוחחתי עם הרב מהר"ם אבוחצירא שליט"א נכדו של הצדיק המלוב"ן בבא סאלי זצוק"ל אמר לי שמנהג אבותיו וכך נהג סבו הגדול לעשות את סדר הסימנים לאחר המוציא, והיה מתחיל עם תפוח ע"פ הקבלה, והיה אומר יהי רצון, ומברך הנהנין ואוכל מהתפוח. עכ"ד. וכאמור לעיל הגם שיש שכתבו שאין ראוי לנהוג כך מ"מ יש מן הפוסקים שישבו מנהג זה ע"פ ההלכה. וכן ראיתי להגר"י רצאבי שליט"א בספרו שו"ע המקוצר הלכות ר"ה סי' ק"י ס"ז, שמנהגם הוא לומר יהי רצון ולאחר מיכן מברך ברכת הנהנין, ע"ש.

מנהג נוסף כתבו הפוסקים שיברך ברכת הנהנין ויאמר יהי רצון ואח"כ יטעם, ולא חששו בזה להפסק, כיון שהוא לצורך. וכן כתב מוהר"י אבן דנאן בספרו ליצחק ריח (ד"ו ע"ב אות ר). אולם בתשובות מים חיים הביא בשם ספר קדמון בכת"י, שכתב וז"ל: "וגדול אחד אמר שאין אמירת יהי רצון הפסק, דהוי כמו קידוש של מילה, שאומרים או"א קיים את הילד הזה, ולא הוי הפסק בין ברכת הגפן לשתיה, ולא נהירא דהתם תקנת חכמים היא מזמן הש"ס וכאן אינו אלא מנהג חדש". עכ"ד.

ואמנם האי סברא שאמירת יהי רצון איננו נחשב כהפסק בין הברכה לאכילה הזכירה המגן אברהם על השולחן ערוך (סי תקפ"ג ס"ק ב) וז"ל: "משמע שאוכל תחילה

ואח"כ אומר, שלא להפסיק, וכמ"ש סי' קס"ז סי' [שאין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילת המוציא. ש.ז.ר.]. ובמ"צ כתב שאומר תחילה ואח"כ אוכל, וצ"ל דס"ל דלא חשיב הפסק, וכיו"ב כתב הב"ח בסי' תר"ה בשם התשב"ץ לומר זו חליפתי בין ברכה לשחיטה דזה מיקרי לצורך שחיטה, וכן בסוכה מברכין בין ברכה להמוציא. ומ"מ נ"ל דלכתחילה יש לאכול קודם האמירה דאין זה צורך כל כך. ועוד דגם לצורך אין להפסיק לכתחילה". עכ"ד. [כוונתו כנראה למעגלי צדק שזהו מחזור עם פי' מעגל"צ שנדפס בפעם הראשונה בשנת שכה, ושם אכן כתב שזה המנהג בפולין, רוסיה וליטא, וא"כ זה מנהג קדום מאד].

ובמהצית השקל כתב שם, "דלא מיקרי הפסק, כיון דהוי לצורך אכילת התפוח, וכמ"ש סי' קס"ז דדיבור שהוא לצורך הסעודה לא הוי הפסק, וכן בסוכה מברכים לישב בסוכה". עכ"ד.

ומ"מ כאמור רבים וגדולים נהגו כמנהג זה ולא חששו להפסק, ובודאי דיש להם על מי לסמוך. וכעת אמר לי בני בכורי ר' יחיאל נר"ו שכך הוא מנהג ליובאוויטש ושכ"כ ב"היום יום" מחודש תשרי תש"ד. והאדמו"ר הגאון מוהרמ"מ שניאורסון זצ"ל כתב במכתב המובא באגרות קודש (כרך ג אגרת תק"ד) שכן הוא שמע וראה את חמיו האדמו"ר הרי"צ זצ"ל שנהג. ובהמשך כתב שהטעם הוא שהיה"ר צריך להיות לפני האכילה, כדי שהוא יהיה סמוך מיד לברכה, ומאידך לא יהיה לפני הברכה, כדי שתהיה הפתיחה בברכה, וכמבואר לגבי תפילת הדרך שטוב להסמיכה לברכה, עיי"ש.

מנהג נוסף שעליו המליצו הפוסקים הוא שיברך ברכת הנהנין ויאכל מעט ואחר האכילה יאמר יהי רצון. וכאמור כן המליץ המג"א ועוד אחרונים, וכך כתב שיש לנהוג למעשה מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יחוה דעת הנ"ל. ואמנם גם על מנהג זה יש שתמהו [הביאם הרב מוהר"י אבן דנאן בספרו ליצחק ריח הנ"ל] שאם כבר אכל מה תועיל אמירתו כשכבר אין בידו מאומה. ואמנם אם ישובו ויאכל מעט שוב לאחר האמירה אזלא ליה תמיהתו.

אמנם נראה שניתן לנהוג באופן שנצא מכל הספקות, והוא ע"פ המנהג שהזכירו הרב מים חיים לעיל, שלאחר נטילה וברכת המוציא, היה לוקח מעט ענבים ומברך העץ ומכוין לפטור כל מיני העץ שלפניו. ושוב היה לוקח חתיכת אבטיח ומברך אדמה ומכוין לפטור כל אדמה שלפניו. ואח"כ היה מתחיל את הסדר ככתוב במחזורים ואם יעשה כן אזי יוכל לכתחילה לומר יהי רצון קודם אכילת כל מין ומין, ובזה יישובו כל התמיהות והספיקות.

חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים:

בסימנים של ימינו רבים מסוגי המאכלים הנאכלים במנהג הסימנים נגועים בחרקים, ובוודאי שיש להזהר בזה מאד כדי ששניגור לא ייהפך חלילה לקטיגור. וכבר כתבו רבותינו הפוסקים שכאשר יש חשש שיש חרקים באחד מן המינים שלא יאכל ממנו אלא רק יראה ויאמר יהי רצון [ראה מש"כ בתחילת המאמר].

להלן אסקור בתמצית את הנגיעות הקיימת במינים השונים והדרך הקלה לנקותם מן החרקים.

סילקא:

סלק: יש הנוהגים ליקח סלק אדום לסימן זה. בסלק קיים חשש לזחלים של עש הסלק [בד"כ בצבע לבן]. הזחלים חודרים לירק מאיזור העלים לתוך הפרי. סימני הנבירה אינם נראים תמיד לעין. סימני נבירה גסים בסלק הם אינם סימני נבירה של הזחל.

אופן הבדיקה: יש לחתוך את הסלק בראשו חתך לרוחב הירק, ולראות אם יש סימני נבירה, במידה ונמצא יש לחטט עד לעומקו ולראות אם נמצאים שם זחלים. בזמן פריסת הסלק לפרוסות ראוי להתבונן שאין סימני נבירה.

עלי סילקא: יש הלוקחים עלי סילקא – מונגולד, לסימן זה. עלי סלק נגועים ביותר ככל ירקות העלים הנגיעות היא בחרקים שונים, זחלים של עשים שונים, זחלים של זבוב המנהרות, כנימות עלה, ולעיתים ניתן למצוא טריפסים ולכן ראוי לקחת רק ממונגולד הגדל בחממות המגדלים ירקות בחזקת נקיים מחרקים תחת כשרות מוסמכת. במידה ולא מצוי ירק זה תחת השגחה, ראוי להשתמש רק בגבעולים הלבנים ללא העלים הירוקים, ולנקות בצורה המבוארת לקמן. במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים הירוקים מגידול רגיל, יש להקפיד על הליכי הניקוי כדלקמן.

אופן הבדיקה:

עלי סלק עם כשרות שהם בחזקת נקי מחרקים: יש להפריד את העלים, להשרות את העלים במי אמה או "סטרילי" למשך 5 דקות. ולשטוף היטב תחת ברז מים.

גבעולים של עלים מגידול רגיל: יש להפריד את העלים הירוקים, ולהשאיר רק את השדרות של העלים [לנקות את החלק הירוק לחלוטין], להשרות את השדרות במי אמה למשך 5 דקות, לשטוף היטב תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים מכל הצדדים. לאחר מיכן להתבונן ויזואלית על בעלים ממול מקור אור, שאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות.

עלים ירוקים מגידול רגיל: במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים עצמם, ואין בנמצא מגידול מיוחד, יש להפריד את העלים, להשרותם במי אמה למשך 5 דקות, ולשפשף כל עלה על כל שטחו בשני צידי העלה באמצעות ספוג [להקפיד במיוחד לנקות בכל הקפלים] וכיו"ב, לאחר מיכן לשטוף היטב תחת ברז מים. לאחר ניעור המים, להתבונן על כל עלה משיני צידיו ממול מקור אור שלא נותרו חרקים, ושאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות. [במידה ונמצאו מנהרות יש להסיר את כל מקום הנגיעות שבעלים].

כרתי - לוף:

בירק זה מצויים טריפסים [צבע שחור, או צהוב בתחילת חייו], בכל האיזורים של הירק, כולל בין השכבות של הירק. [עיקר הנגיעות נמצאת בחיבור של העלים הירוקים עם החלק התחתון של הכרתי].

אופן הבדיקה:

כרתי מגידול מיוחד: יש להפריד את העלים, ולשטוף היטב תחת ברז מים.

כרתי מגידול רגיל: יש לחתוך את החלק התחתון כולל השורש. להפריד את העלים לחלוטין כולל החלק התחתון. יש לחתוך את כל העלים לשניים לכל אורכם. ולהשרות במי אמה למשך 5 דקות. לאחר מיכן יש לשטוף תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים היטב משני צידיהם.

רוביא - לוביא:

הרוביא בתרמילים, יש בהם חשש נגיעות של זחלים של עשים שונים [כמו פרודניה ולאפינגמה], הזחלים נוברים בתרמיל וחודרים פנימה. ולעיתים נדירות יותר נתפסים חרקים שונים על התרמיל בצד החיצוני.

אופן הבדיקה: יש לשטוף היטב את התרמילים תחת זרם מים חזק. להתבונן ויזואלית שאין חורים. במידה ונמצאו חורים יש לחטט אחריהם לראות שלא חדרו פנימה ונותרו שם. תרמילים שלימים ירוקים מוקפאים, הם בדרך כלל עוברים מיון היטב והם בחזקת נקיים.

קרא - דלעת:

רוב התוצרת בשוק היא מטיב מעולה ואין בה חשש חרקים והיא בחזקת נקייה.

רימון:

הרימון שמגיע מחקלאים ובשיווק מסודר, הוא נמצא תחת טיפול ראוי, והוא בדרך כלל נקי. אולם פעמים שנמצא נגיעות של רימות זבוב הפירות. כמו כן בחלקות פחות מטופלות קיימת נגיעות של זחל "כחליל הרימון". הזחלים חודרים לפרי לאחר נבירתם בפרי [חור הנבירה נראה היטב לעין], וחודרים פנימה, המקום שהרימות נוברות בפנים הפרי הופך להיות חום כהה, ובשלב מתקדם יותר מתחיל להרקיב ומזמין אליו נגיעות של זבובי תסיסה.

אופן הבדיקה: יש להתבונן על גבי הפרי, אם יש בו סימני נבירה. במידה ויש בו סימני נבירה יש לפתוח את הרימון ולראות אם יש מקום פגוע ושינוי צבע בפנים, במידה ונמצאה נגיעות יש להסיר את כל האיזור הנגוע. הנקודות השחורות בתוך גרגרי הרימון, אינם סימן לחרקים, אלא מגידול טבעי.

תפוח:

תפוח טרי כגון מזן אורליאנס או זהוב המצוי בימים אלו מגידול חדש של שנה זו, מחקלאים מסודרים ומשיווק מאורגן ומסודר, הרי שהם בחזקת נקיים, אולם בכל אופן כדאי להתבונן שאינם נגועים כיון שלעיתים גם במטעים מטופלים מתגלים התקפות של זבוב הפירות. תפוחים מחלקות לא מטופלות עלולות להיות נגועים בכנימות חימוניות על קליפת התפוח [כתם אדום הוא הצבע שנותר לאחר נשירת הכנימה שצבעה אפור, ואין מקום הכתם אסור באכילה]. בנוסף יש פגיעה של זחלים [זחל עש התפוח וזחל זבוב הפירות] הזחלים חודרים פנימה ומתפתחים בפנים.

אופן הבדיקה: יש להתבונן בצד החיצוני של התפוח, לראות שאין עליו כנימות. [כדי להבדיל בין כנימה לבין פגע טבעי, יש לנקוט בכלל זה: כנימה היא יורדת בשפשוף וגירוד קל. פגע טבעי תפוס חזק]. במידה ונמצאו כעין שקעים אדומים, יש להתבונן שלא נשארו כנימות, ולא נותר רק מקום ישיבתן בלבד. בבדיקה חימונית יש גם להתבונן שאין נקבים בפרי, [אם כי אין תמיד מקום החדירה ניכר לעין], לאחר מכן לחצות את התפוח ולראות שאין בו מחילות.

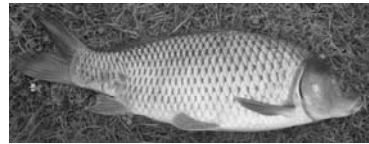

תמר:

התמרים משווקים בצורות שונות. רוב זני התמר משווקים כיבשים, כלומר ייבושם והבשלתם הוא על העץ, ויש זן של תמר המשווק כתמר לח. בתמרים

היבשים, מצוי נגיעות של חרקים ובפרט בשטחים שאינם מטופלים כדבעי, החרקים הם מסוג זחלים של עשים מסוימים [כגון עש הצימוקים – בצבע ורדרד]. או לעיתים אף חדירה של חיפושיות מחסן שתוקפים את הפרי בזמן התייבשותו. מאידך בתמר הלח מחלקות טובות, אין כלל נגיעות והוא בחזקת נקי.

אופן הבדיקה: ההעדפה היא להשתמש בתמר לח שכאמור בחזקת נקי. מאידך בתמר יבש יש לחצות את התמר ולאחר הוצאת הגלעין, להתבונן שאין חרקים וזחלים. כיון שפעמים רבות הזחל מקבל את צבע המזון שהוא אוכל, יש קושי לראותו בקלות, ולכן יש להתבונן על התמר ממול מקור אור.

דגים:

יש מקהילות ישראל שנמנעו לאכול דגים בר"ה, ויש שנהגו לאכול ולומר: יהי"ר שנזכה לפרות ולרבות כדגים. [ראה לעיל בגוף המאמר]. בדגים הן בדגי הבריכות והן בדגי הים והן הגדלים בכלובים שבים. מצויים חרקי מים רבים, הן כטפילים חיצוניים היושבים על גבי העור ולא חודרים פנימה ["ארגולוס" המצוי על גבי קרפיון ולעיתים על דג אמנון. "כינת הסלמון" על גבי סלמון]. ויש מהם שחודרים פנימה ["לרניאה" בקרפיון וכסיף ועוד. "סיפריון לומפיי" על הדג האדום (רוטברש מזן מנטלה). טפיל חיצוני המצוי בבקלה צעיר]. והן כטפילים פנימיים "נימטודות" הנמצאים בחלל המעיניים של הדגים, על גבי האיברים הפנימיים של הדג, ויש אף שחודרים לתוך בשר הדג [אניסאקיס]. יש שצורתם כעין ספירלה, ויש שצורתם כגרגר אורז, התולעים מופיעים בגדלים ובצבעים שונים.

אופן הבדיקה: בקניית דגי בריכה כגון קרפיון, מושט-אמנון, כסיף ובורי, יש להעדיף ולהתאמץ ולקנות דגים בחנויות הנתונות תחת השגחה גם לענין הטפילים. ואז הם בחזקת נקיים מבחינת טפילים חיצוניים לחלוטין. דגים הנקנים ממקומות שאינם תחת פיקוח לענין חרקים, באם זה דג מצונן כלומר שעבר כבר זמן לאחר מותו, אחיזת החרקים בו חלשה יותר, ואז מגרדים היטב עם סכין את כל עור הדג, ובמידה ואין מבחינים בפצע או סימן אדמומית כל שהיא, אין חשש לטפילים ע"ג העור. ובמידה ויש פצע או סימן אדום יש להסירו עד עומק של כחצי ס"מ. ובאם קונים דג חי יש להקפידו למשך זמן עד שיוקפא כל החלק החיצוני של הדג [השריה בחומץ ומלח אינה מועילה לשיחרור אחיזת חרקים] ולאחר שהדג יופשר יש לנקותו באמצעות גירוד כל העור. דגים קפואים המיובאים לארץ – יש מהם שנקיים כגון נסיכת הנילוס, טונה, ועוד. ויש שהם נגועים רק חיצונית כגון כינת הסלמון על דגי הסלמון שמקורם מכלובים בים כגון המגיעים מנורבגיה או מצ'ילי, ועוד. ויש שהם נגועים גם בבשר הדג,

ואזי יש טפילים בתוך הבשר שמותרים על פי ההלכה כיון שהם גדלו בדג. ויש שאסורים כגון תולעי אניסאקיס שבבשר דגי הסלמון מן הים, סול מארה"ב וסין ועוד. ואזי יש לרוכשם רק עם כשרות מהדרין המקפידה על הסרת התולעים ועל כל אריזה מופיע חותם המאשר זאת.

ראש דג:

יש מקהילות ישראל שלוקחים ראש של כבש, ויש הלוקחים ראש דג [ראה בגוף המאמר לעיל]. בחלק מן הדגים ובפרט אותם הבאים מן הים או מבריכות שאינן מטופלות, בהם הראש נגוע ביותר ויש להמנע מלהשתמש בהם.

אופן הבדיקה יש להעדיף וליקח ראשים של דגי בריכות שהם מפוקחות על עניני הטפילים ואזי אפשר להשתמש בהם ללא כל חשש. רבים המשתמשים בראשי דג סלמון לצורך הסימנים, ויש להיזהר שגם בסלמון שמקורו מכלובים שבים כגון מנורבגיה, יש נגיעות גבוהה של כינת הסלמון כאשר כינה זו נכנסת לתוך כל חללי הפה ועל לשון הדג ובחיד. ועל כן חובה לחצות את ראש הדג ולהסיר את כל האיברים הפנימיים הניתנים להסרה, ולשטוף תוך כדי שפשוף את כל החלק הפנימי של הדג.

ראש כבש:

בבשר באופן כללי, יש מציאות של טפילים - צייסטות, מציאות זו שונה בהיקפים שלה, בין המדינות השונות, ושלטונות הבריאות עוקבים אחר תופעות אלו כיון שזה מסוכן לבריאות. ניתן לציין שהבשר בארץ הוא בחזקת נקי מטפילים אלו. אולם במח שבראש הכבש מצויים לפעמים תולעים. במידה והם קיימים ניתן להבחין בהם לאחר התבוננות.

דבש ומוצריו:

להלכה "כל היוצא מן הטמא טמא", אולם דבש דבורים היוצאים מן הדבורים הגם שהוא חרק טמא, מכל מקום כיון שאין הדבש ממוצה מגוף הדבורה, אלא מן הצוף שמכניסה לזפק שבה, ובתערובת רוק של הדבורה זה נהפך לדבש, זה מותר באכילה. מה שהתירו דבש דבורים, הוא אפילו אם מעורב בדבש בזמן רדייתו חלקי דבורים, ואף שכשמרתיחין אותו כדי לסננו, חלקי הדבורים מתבשלים עמו, כיון שטעמם פגום ואינם אוסרים.

ומכל מקום יש להקפיד לסנן את הדבש לפני אכילתו. וכיום כל הדבש עובר סינון, ואין לחוש שחלקי חרקים מעורבים בו.

שעוות דבורים [חומר הממוצה מגוף הדבורה, ובאמצעותו היא בונה את חלות הדבש], מותר באכילה, כיון שאין לו טעם כלל והוא כעץ בעלמא. ומה שהוא טעים בתחילה, אין זה אלא משום חלקי הדבש המעורב בו, אולם לאחר לעיסה ממושכת פג טעם הדבש, והוא נשאר בטעמו הטפל.

הפרופוליס [הוא שרף עצים המובא ע"י הדבורה כשהוא דבוק לרגלה, והיא משתמשת בו כדבק], מותר באכילה, שאינו נכנס כלל לגוף הדבורה. אולם יש להזהר בכשרותם של החומרים הנוספים שנוהגים כיום לערב עם הפרופוליס. וכן הדין באבקת פרחים "פולן" [מובא ע"י הדבורה באמצעות רגליה, ולא נכנס לגופה]. אלא שיש להיזהר משאריות חרקים הדבוקים בהם [כגון עש הדונג].

מזון מלכות [=טוני רויאל, הוא ממוצה מגוף הדבורה, והוא משמש כאוכל לזחל הדבורה שעתידה להיות המלכה], יש שהתירו באכילה, ויש שחששו לאסור. ודעת רוב הפוסקים שלצורך רפואה מותר להשתמש במזון זה, ואף לחולה שאין בו סכנה. ורבים מן הפוסקים התיירוהו גם לבריאים לכתחילה. וכן הורה הלכה למעשה מו"ר הראש"ל הג"ר שמי"ע שליט"א, שמותר לערבו לכתחילה בדבש גם לבריאים, [ראת תשובתו באריכות בגליונות תנובות שדה 57-60].

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
חוקר ומנהל תחום פסיקה הלכתית
וראש המחלקה התורנית של המכון

טעה ובירך שהכל על ירקות ופירות, מיני מזונות, פת ויין

הנושאים הנדונים:

- טעה ובירך שהכל על פת ויין האם יצא יד"ח בדיעבד.
- ומה הדין אם טעה ובירך בפה"ע על היין.
- ומה הדין אם טעה ובירך בפה"א על הפת.
- מה מברכים על פת דוחן ופת שאר קטניות.

א. טעה ובירך שהכל

קתני במתניי דף מ., "ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא". ובגמ' דף מ.;
"אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין, ורבי יוחנן אמר אפי' פת ויין".

ופרש"י דטעמא דרב הונא דבפת ויין לא יצא משום שהיין גורם ברכות הרבה לעצמו בקידוש ובהבדלה ובברכת חתנים [וע"ע רש"י לקמן (מב.) ד"ה דגורם ברכה לעצמו]. וצ"ב דהניחא יין אבל לגבי פת מה גורם ברכות איכא. ויתכן לומר דגם פת מהני לכל אלו.

אבל שוב ראיתי לשיטת ריב"ב על הרי"ף שהעתיק ביאור רש"י בד"ה חוץ מן היין ולעיל מיניה כתב ד"ה חוץ מן הפת, משון דזיין. משמע דפת טעמא אחרינא הוא. ובצל"ח על דף מ. (ד"ה עוד נלענ"ד לתרץ פסקי הרמב"ם וכו') כתב טעם דרב הונא משום דפת ויין ירדו שתי דרגות ע"י ברכת שהכל. וע"ש דלפ"ז לרב הונא גם במזונות אם בירך עליהם שהכל לא יצא כיון שירד בשתי דרגות (דלא מברך עליהם מזונות וגם לא אדמה אלא שהכל).

ולענין הלכה פסקו התוס' הלכה כרבי יוחנן דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכל שכן לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב, ע"ש. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש (סי' כג) והרמב"ם (פ"ח מה' ברכות ה"י) והטושו"ע (סי' קסז סי' וסי' רו סי"א). וכן הוא סתמא דגמ' לעיל (דף יב.) דאי נמי אמר שהכל נהיה בדברו (על כסא דחמרא) יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, ע"ש.

ב. טעה ובירך בפה"ע על היין

ולכאורה לפי זה כל שכן אם יברך בורא פרי העץ על היין ובורא פרי האדמה על הפת דיצא וכן כתבו בפשיטות הנח"ד והפנ"י דלרבי יוחנן כ"ש בבפה"ע ובפה"א דיצא [וע"ש בפנ"י דלרב הונא כמו שלא יצא בפת ויין אם בירך שהכל כך אינו יוצא אם

יברך עליהם בפה"ע ובפה"א משום דלא הזכיר פת כמו שמבואר בסוגיית ליישב דברי רבי מאיר אליבא דרב הונא].

אבל בתוסי לעיל (דף יב.) ד"ה לא, כתבו בשם ר"ח דאם היה יודע בברור שטעה בדבורו שאמר בפה"ע תחת פרי הגפן דבתכ"ד יכול לחזור בו, ע"ש. וכן הוא במרדכי בסוגיית שם ודקדק בשו"ת מהר"י לוי (סי' מז) מדבריהם דאם בירך בפה"ע לא יצא. וכן משמע דס"ל למ"א (סי' רח ס"ק כב) והביא כן מהב"ח ושו"ת מהר"י לוי (סי' מז).

והאבן העוזר (סי' רח סעיף יד) האריך בדן זה והסיק דאם בירך בפה"ע יצא ומה שכתבו התוסי והמרדכי (דף יב.) דאם טעה בדבורו ואמר בורא פרי העץ תחת פרי הגפן דבתוך כדי דבור יכול לחזור בו, כתב האבן העוזר דכוונתם דאף שבדיעבד יצא במה שבירך בפה"ע והו"א שלא יתקן דהוי הפסק קמ"ל דכיון דעיקר ברכתו הוי בורא פרי הגפן יכול לתקן תכ"ד. ובגנת ורדים כתב דהתוסי נקטו דין זה לדוגמא ולא דק שפיר כדחזי. ע"ש.

[והנה] הגמרא בב"ב (דף צו:) הביאה דעת רבי יהודה דלענין מעשר חייב ברמא תלתא ואתא תלתא ולענין ברכה מבואר שם דמברך שהכל ופירש הרשב"ם (ד"ה רמא תלתא) דמשום דברכת היין חשובה לא יברך אלא שהכל וכו', ע"ש. משמע דס"ל דאין לברך עליו בורא פרי העץ דאם לא כן נהי דברכת היין דבורא פרי הגפן החשובה לא יברך מ"מ היה לו לברך בפה"ע, ודו"ק. וכבר שיבח ת"ח אחד דקדוק זה].

והמ"ב (סי' רח סק"ע) הביא מחלוקת הפוסקים לגבי יין. [ועי' בה"ל סוף סי' רח ד"ה מספק]. ובילקוט יוסף (סי' רו בהערות ס"ק כב) הביא דהרבה פוסקים גם ראשונים ס"ל דיצא [ואלו הם, הרא"ה והריטב"א וספר הפרדס וכן פסק בשו"ת גינת ורדים ופנים מאירות (ח"א סי' נד) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' עג') ובברכ"י (שירי ברכה סי' רז אות א) וע"ע כה"ח (סי' רח ס"ק עז)].

ג. טעה ובירך בפה"א על הפת

ולגבי פת יש דעות בין הפוסקים אם יצא כשבירך בפה"א דמרן הכס"מ (פ"ד מה' ברכות ה"ו) כתב דאפשר דיצא דהא פרי האדמה הוא וכן כתב הרמ"ע מפאנו [ועי' ח"א בנשמת אדם (הובא בילקוט יוסף סי' רו ס"ק כב) שתמה על הכס"מ שהסתפק בדבר דפשוט דיצא דפרי האדמה הוא. ועי' ילקוט יוסף סי' קסז ס"ק יג]

ובברכ"י יוסף (שירי ברכה סי' רז אות א) הביא דהרא"ה והריטב"א ועוד ס"ל דלא יצא משום שבתורה כתוב לחם ולא לשון פרי. אבל באבן העוזר (סי' רח ובדפוסים החדשים הדפיסו קטע זה ריש סי' רה ד"ה כתב הב"י) הביא מה שכתבו הכלבו ואבדרהם דלמה לא מברכין על הפת בפה"א ותירצו בשם הרב אשר מלוניל והגאונים דלישנא דקרא נקטו להוציא לחם מן הארץ וכתב האבן העוזר דלפ"ז אם ברך על הלחם בפה"א יצא ושכן כתב הכס"מ ודלא כהרא"ה והריטב"א. (משמע דלא כתבו כן אלא לתת טעם דלכתחלה מברכין המוציא לחם וכו' אבל בדיעבד מודו דיצא].

ובילקוט יוסף הזכיר מה שרצו לדקדק מדברי האבודרהם שכתב שהפת יצא מכלל פרי האדמה משום שנשתנה לעילוייא וייחדו לכל אחת ברכה מיוחדת שנעשה מין פרי בפני עצמו וכו', ע"ש. משמע דאם ברך בורא פרי האדמה (או העץ על היין) לא יצא, ע"ש. [ולעני"ד אינו כ"כ מוכרח מלשון זה].

וברמ"ע מפאנו (אלפסי זוטא ריש פרק כיצד מברכים) כתב דאף אם בירך על היין בפה"א גם כן יצא וכן נפסק בילקוט יוסף (סי' רו ס' כג).

ד. דין ברכה על פת שעושין מקטניות

וראיתי בתר"י (דף כו מדפי הרי"ף) שכתב דעל הפת שעושין מקטניות כגון פת של פולין וכיוצא בו אין מברכין עליו אלא שהכל דהכא מפני מעלתו ירד דכיון שנשתנה ויצא מתורת פרי אין אנו יכולים לומר עליו בפה"א, ע"ש. ולפי"ז ה"ה פת של חיטין אין לברך עליו בפה"א. אמנם אפשר דאין כונת התר"י אלא לענין לכתחלה אבל דיעבד אם בירך בפה"א יצא. שוב ראיתי לאבן העוזר (סי' רח) ד"ה כתב הב"י סי' רד וכו' שהביא דברי התר"י וכתב דלפי"ז אם בירך על הלחם בפה"א יצא.

ובר מן דין לפי הטעם השני שכתב התר"י שם דמפני שדרך אכילתו והנאתו (של פת אורז) כל השנה היא כשהוא פרי ועכשיו יצא מתורת פרי ואין דרך הנאתו בכך לפיכך גרע מהברכה שלו וכו', ע"ש. (נראה כונתו דזה נחשב אישתני לגריעותא), ע"ש. ואם כן בפת חטים פשוט שיוכל לברך בפה"א דאשתני לעלויא.

וע"ש בתר"י דמטעם זה גם על קמח של קטניות שמבשלים ועושים ממנו מאכל מברך תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות (דאשתני לגריעותא). ובאמת גם ברא"ש (סי' ח) כתב לברך אפת או תבשיל מקטניות שהכל ועי' מעדיו"ט (אות ע) שכבר תמה על זה הב"י דלמה לא יברך בפה"א ותירץ דאפשר דהרא"ש מיירי בנתבשלו בקטניות עד שנתמעכו וכיון דאין דרך אכילתן כך אין מברכין עליהם בפה"א. והמעדיו"ט תירץ דמיירי בתבשיל הנעשה מקמח הקטניות כמ"ש התר"י.

וכן נראה ממה שפסק הרי"ף (שם) לברך על פת דוחן שהכל, ע"ש. ותמה הרשב"א דלכל הפחות היה לו לפסוק לברך אפת דוחן בפה"א וכתב דהרי"ף למד דין זה ממה שכתבה הגמרא שם (דף לז.). לענין פת אורז ופת דוחן כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה וכו' ולא כמעשה קדרה דאלו מעשה קדרה בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה א' מעין ג' ואילו הכא בתחלה מברך עליו שהכל ולבסוף בורא נפשות (וסיים הרשב"א דעם כל זה אני תמה אשמעתין למה וצ"ל"ע), ע"ש.

והנה הנח"ד תמה על מה שכתב התר"י דבפת קטניות מברך שהכל דכיון שנשתנה ויצא מתורת פרי אין אנו יכולים לומר עליו בפה"א. והקשה הנח"ד דאם כן גם על קמחא דחיטי היה לו לברך שהכל וקשה על התר"י שפסק כרב יהודה לברך בפה"א, ועל כן הסכים הנח"ד לפי השני של התר"י (שהזכרנו לעיל). אבל לולי דמסתפינא קושיא מעיקרא ליתא דכל סברת התר"י דמפני מעלתו ירד הוא רק בפת וכסברת הריטב"א

והרא"ה שבתורה כתוב "לחם" אבל בקימחא דלא שייך סברא זו שפיר מברכין עליו בפה"א אליבא דרב יהודה.

סיכום הדינים העולים:

- טעה ובירך שהכל על פת ויין האם יצא יד"ח בדיעבד.

יש מחלוקת בגמרא בענין זה לרב הונא אמר אם בירך שהכל על פת ויין לא יצא, ולרבי יוחנן יצא

ופסקו התוס' הר"ף והרא"ש (סי' כג) והרמב"ם (פ"ח מה' ברכות ה"י) והטוש"ע (סי' קסז ס"י וס"י ר"ו ס"א) הלכה כרבי יוחנן וכן הוא סתמא דגמ' לעיל (דף יב). דאי נמי אמר שהכל נהיה בדברו (על כסא דחמרא) יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, ע"ש.

- מה הדין אם טעה ובירך בפה"ע על היין.

ולכאורה לפי זה כל שכן אם יברך בורא פרי העץ על היין ובורא פרי האדמה על הפת דיצא וכן כתבו בפשיטות הנח"ד והפנ"י אבל התוס' (דף יב). בשם ר"ח משמע דאם בירך בפה"ע על היין לא יצא. וכן משמע דס"ל למ"א (סי' רח ס"ק כב) והביא כן מהב"ח ושו"ת מהר"י לוי (סי' מז).

והאבן העוזר (סי' רח סעיף יד) והגנת ורדים כתבו דאף התוס' מודים בדיעבד אם בירך על היין בפה"ע יצא. והמ"ב (סי' רח סק"ע) הביא מחלוקת הפוסקים לגבי יין. [ועי' בה"ל סוף סי' רח ד"ה מספק]. ובילקוט יוסף (סי' רח בהערות ס"ק כב) הביא דהרבה פוסקים גם ראשונים ס"ל דיצא

- מה הדין אם טעה ובירך בפה"א על הפת.

ולגבי פת אם בירך עליו בפה"א יש דעות בין הפוסקים דמין הכס"מ (פ"ד מה' ברכות ה"ו) כתב דאפשר דיצא דהא פרי האדמה הוא וכן כתב הרמ"ע מפאנו אבל הברכי יוסף (שירי ברכה סי' רז אות א) הביא דהרא"ה והריטב"א ועוד ס"ל דלא יצא משום שבתורה כתוב לחם ולא לשון פרי.

וברמ"ע מפאנו (אלפסי זוטא ריש פרק כיצד מברכים) כתב דאף אם בירך על היין בפה"א גם כן יצא.

- מה מברכים על פת דוחן ופת שאר קטניות.

ועל הפת שעושין מקטניות כגון פת של פולין וכיוצא בו כתב התר"י אין מברכין עליו אלא שהכל וכן נראה ממה שפסק הר"ף (שם) לברך על פת דוחן שהכל, ע"ש.

הרה"ג רבי אהרון בוארון שליט"א
מח"ס שו"ת לב אהרון ועוד ומרבני המכון

בעזרה שי"ת שבט ה'תשע"א לפ"ג

בדיני ומנהגי זמן "נפילת התקופה"

ענף ג

בגליון זה אנו ממשיכים לעסוק אודות ענין ה"תקופה", אשר כתב הרמ"א בהגהת שו"ע (יו"ד סי' קטז ס"ה): וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, כי סכנתא חמירא מאיסורא, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור וכו', "ומנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה, וכן כתבו הקדמונים, ואין לשנות". – וציינו שנדמה שמנהג העולם בימינו שלא לחוש לזה כלל. ויש לדון האם יש להם על מה שיסמוכו. – ונחלק לכמה ענפים. ובגליון זה נמשיך ונביא את ענף ג.

ענין "תקופת רב אדא" ו"תקופת שמואל", ולא יזו חוששים.

א. ידוע הדבר שישנם שני זמני "תקופה", ראשונה תקופת רב אדא, ואחריה בכי"א יום תקופת שמואל, כמופיע בלוחות. – ויש לעיין לא יזו מהן ראוי לחוש לענין סכנת שתיית מים. – ותחלה נבאר בקיצור ענין ב' התקופות.

תקופת רב אדא קובעת את משך שנת החמה וכן את ד' תקופותיה, כל אחת בדקדוק הזמן ממש, עד לחלקי וחלקיקי שעה הקטנים מאוד, כפי שקבעו חז"ל לחלק השעה לתתרי"פ חלקים, ולדרך זו שנת החמה נמשכת שסי"ה ימים ה' שעות ותתקצ"ז חלקי שעה ומ"ח רגעים (הרגע הוא אחד מע"ו בחלק). ולחשבון זה כל תקופה נמשכת צ"א יום ושבע שעות ותקיי"ט חלקים ולי"א רגעים (קרוב לחצי שעה), סימן להם צ"א תקיי"ט ל"א. (רמב"ם פ"י מקידוש החודש ה"א וה"ב). ומובן שלדרך זו קשה לידע בדקדוק זמן התחלפות תקופות השנה, דמיתקרי "זמן התקופה".

אבל שיטת מר שמואל לנקוט חשבון יותר כללי ופשוט, בלא חלקי וחלקיקי השעות, ועל כן במקום לתפוס ששנת החמה שסי"ה יום וה' שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגעים, שהוא ממש קרוב לוי' שעות, (לא חסרו אלא פ"ג חלקי שעה מתוך תתרי"פ, שהוא כ 4-5 דקות), נוקטים שאכן הוא וי' שעות, ונמצאת שנת החמה שסי"ה יום ורביע. –

ולדרך זו כל תקופה נמשכת צ"א יום ושבע שעות ומחצה בדיוק. ונתנו סימן, צ"א וז"ח לא יזח.

ולתקופת שמואל נקל לידע זמני התקופות, כי מאחר שתקופת ניסן הראשונה היתה בתחילת ליל רביעי בעת שתלה השי"ת המאורות ברקיע השמים, מובן כי בעוד שנת חמה אחת, שהיא שס"ה ימים ורביעי, תפול תקופת ניסן בחצי הלילה, ובשנה שאחריה תפול בתחלת היום, ובשנה אחריה תפול שוב בתחלת הלילה. וכן בזה הסדר עד סוף העולם. – ותקופת תמוז, מאחר שבשנה הראשונה היתה לאחר תקופת ניסן צ"א יום ושבע שעות ומחצה, היינו בשבע שעות ומחצה בלילה, מובן כי בשנה שאחריה תפול בשעה אחת ומחצה מן היום, ובשנה שלאחריה בשבע שעות ומחצה מן היום, ולאחריה בשעה ומחצה מן הלילה, ולאחריה שוב בשבע שעות ומחצה מן הלילה. וכן עד סוף העולם. – ותקופת תשרי, מאחר שבשנה הראשונה היתה לאחר תקופת תמוז צ"א יום ושבע שעות ומחצה, היינו בג' שעות מן היום, מובן כי בשנה שאחריה היתה בט' שעות מן היום, ובשנה שלאחריה בג' שעות מן הלילה, ולאחריה בט' שעות מן הלילה, ולאחריה שוב בג' שעות מן היום. וכן עד סוף העולם. – ותקופת טבת, מאחר שבשנה הראשונה היתה לאחר תקופת תשרי צ"א יום וז' שעות ומחצה, היינו בעשר שעות ומחצה מן היום, מובן כי בשנה שלאחריה תפול בארבע שעות ומחצה מן הלילה, ובשנה לאחריה בעשר שעות ומחצה מן הלילה, ולאחריה בארבע שעות ומחצה מן היום, ולאחריה שוב בעשר שעות ומחצה מן היום. וכן עד סוף העולם. – וכל זה תלמוד ערוך בפ"ה דעירובין (נו.), אמר שמואל, אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום, או בתחלת היום או בתחלת הלילה, או בחצי היום או בחצי הלילה, ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה, ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה. ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום וז' שעות ומחצה. ע"כ. וכ"ה ברמב"ם (פ"ט מקידוש החודש ה"ד). וברור.

ב. אלא שכאמור, תקופת שמואל אינה מדוקדקת כהילוך החמה בדיוק, כתקופת רב אדא. וזה לשון הרמב"ם (פ"י ה"ו) ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו (המדוייקת דרב אדא) היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי, שהיו מעברין מפני הזמן או מפני הצורך, לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון (דמר שמואל), והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מן החשבון הראשון. ע"כ.

והיותר קשה, שמחמת שחשבון השנים והתקופות דמר שמואל גדול מהילוך החמה האמתי, ברבות השנים נולד מזה הפרש כמה ימים בין תקופת שמואל לתקופת רב אדא. והחשבון הוא שבכל מחזור של י"ט שנה יש לחשבון שמואל שעה ותפ"ה

חלקים (קרוב לשעה וחצי) יותר מכפי שהוא באמת (ר"מ שם פ"ט ה"ב). ולפי רוב השנים הוסיפה תקופת שמואל להתרחק מן התקופה האמיתית עוד ועוד. ובשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן קח) חישב ומצא שבכל ט"ז מחזורים (שהם ד"ש שנים) מתרחקת תקופת מר שמואל מתקופת רב אדא קרוב ליום אחד. וסיים באמור: וכל אשר יוסיף העולם יוסיף המרחק. וע"ש. וכך בימינו אנו יש ביניהם כמו י"א יום. – ונשאלת השאלה אי"כ לאיזו תקופה צריך לחוש לענין איסור שתיית מים. – ואשר בפשטות היה נראה נכון לעשות עיקר מתקופת רב אדא, שהיא יותר דווקנית.

ג. ברם עינא דשפיר חזי הסכמת הפוסקים שענין הזהירות בשעת התקופה, הוא בתקופת שמואל, לא בדרב אדא. שכן תפס בפשיטות בשו"ת מהרי"ל (סימן קסג, בדפו"ח סימן קנב). וכן בשו"ת צמח צדק הקדמון (סימן יד) נסתייע ממנו באופן חישוב זמן הזהירות, ומשמע שאף הוא לא עלה על דעתו פקפוק בדבר. ומאחר שדברי הצ"צ שם נסובים על הנדפס בלוחות ועל מנהג העולם, מבואר שכן היה המנהג פשוט אצלם מימי עולם. וכן רבינו הפרי חדש (או"ח סס"י תכח) אחר שהביא שיטת מר שמואל באורך, הביא שיטת רב אדא בקוצר, וכתב, ואע"פ שהרמב"ם כתב שתקופת רב אדא יותר אמת, מ"מ קצרתי בזו והארכתי בראשונה, לפי שאני לא כתבתי ענינים אלו אלא בשביל מה שנוהגים בכל תפוצות ישראל ליזהר בשעת התקופה שלא לשתות מים מפני הסכנה, ונהגו העולם להכריז זמני התקופות, כדי שיזהרו העולם מלשתות מים בשעת התקופה, והעולם לא נהגו להכריז אלא תקופה ראשונה, אלמא משמע להו שהיא עיקרית. עכ"ל. ותקופה ראשונה ר"ל תקופת שמואל. (ודלא כהבנת רבותינו הגאונים דעת תורה (סס"י תכח), ודרכי תשובה יו"ד (סי' קטז אות פה), דר"ל תקופת ניסן. וז"ב). וכן ראיתי בספר קמח סולת לבן דורו של מרן החיד"א (עמוד ערב בדפו"ח) שהביא וביאר חשבון התקופה רק כשיטת שמואל, ואח"כ הביא דברי הפרי"ח, שנהגו להכריז רק על תקופה זו, אלמא משמע שהיא העיקרית. ע"כ. וכ"כ הגאון חת"ס בחידושו לשו"ע יו"ד (סי' קטז סק"ג, לונדון תשט"ז), שהעולם נוהרים משתיית מים רק בתקופת שמואל. הובא בשו"ת להורות נתן ח"ד (סימן יג אות ג). וכ"כ בשו"ת חמדה גנוזה להגר"ד שלוש שליט"א ח"א (סימן א אות סו, ד"ה הרי).

ד. וכד דייקנין בעזהשי"ת נראה שכן האמת, שהשיטה העיקרית להלכה היא שיטת מר שמואל. – חדא, ששיטתו הובאה בתלמוד במס' עירובין (נו.). ובלא חולק. ואילו שיטת רב אדא כמדומה שאינה מוזכרת בתלמוד כלל. והרב המפרש על הרמב"ם (רפ"י מקידוש החודש) כתב שהיא בברייתא הנקראת על שמו של רב אדא. – ועוד דכאשר בינותי בדברי רבותינו הראשונים בסוגיא דעירובין, ראיתי לכולם מאריכים בביאור שיטת שמואל ובפלפולה, פוק חזי בתוס', בתוס' רבינו פרץ, במאירי, בח"י הריטב"א, ובתוס' הרא"ש, ולא א' בהם שיזכיר שיטתו גם שיטת רב אדא. וכן התוס' בפ"ק דר"ה

ח. ד"ה לתקופות) תפסו שיטת שמואל בלבד. וכ"ה בעוד ועוד ראשונים. ושוב מצאתי שאף הרמב"ם בפירושו על מס' ר"ה נוקט רק תקופת שמואל. – ועלית על כולנה שרבינו בעל הטורים באו"ח (סימן תכח) צדיק עתק להלכה שיטת מר שמואל בלבד. ולא הזכיר כלל שישנה שיטה נוספת. דמבואר שתפס הוא וכל הראשונים ז"ל ששיטת מר שמואל היא לבדה ננקטת להלכה.

ה. עוד נ' בעזהשי"ת ב' ראיות שלעניני הלכה תופסים רק תקופת שמואל. – א', מדין ברכת החמה אחת לכ"ח שנה, והוא כאשר תקופת ניסן נופלת כמו בעת תלייתה ברקיע, בתחלת ליל רביעי, וסדר החשבון מבואר ברש"י ברכות (נט:), והכל לחשבון שמואל, בלא כל התחשבות עם שיטת רב אדא. והיא הלכה פסוקה ברמב"ם (הל' ברכות פ"י הי"ח) ובטור ושלחן ערוך (סימן רכט ס"ב). וכ"פ בשו"ת משאת בנימין (סימן קא) שהעיקר להלכה לברך ברכת החמה אחת לכ"ח שנה, ככתוב ברמב"ם ובטוש"ע, שהיא כתקופת שמואל בלבד, אע"פ שלחשבון רב אדא המדוייק תחזור החמה לנקודתה הראשונה בעת הבריאה בכל תקופת ניסן שבראש המחזור הקטן של י"ט שנים, ולא בכ"ח שנים. ונתן טעם לדבר. ע"ש. וידוע שכן המנהג בכל אתר ואתר ברוב עם הדרת מלך כנודע. ומעולם לא נשמע מי שיברך ברכת החמה לפי חשבון תקופת רב אדא. – ב', מענין שאלת הגשמים בחו"ל ס' יום לאחר התקופה, שהוא מתקופת שמואל, ולא מתקופת רב אדא. ובעזה"י נדבר בזה באורך להלן (ענף ה). – חזינן שהתקופה המסורה להנהגה למעשה היא תקופת מר שמואל בלבד.

ו. עוד נראה בעזהשי"ת שאדרבה מתוך דברי הרמב"ם יש ללמוד ולדקדק שאין לנו להתעסק עם שיטת רב אדא (למרות היותה יותר אמתית כדברי קדשו), שהרי לרוב דקותה ייחדה וייחסה הר"מ לבית דין הגדול המעברים השנה, וזאת אומרת שאפילו בדורות קדמונים לא היו בקיאים בה העולם, אלא מעטים אשר נדבה רוחם אותם לקרבה אל המלאכה להשתלם בחכמת העיבור ובנותיה. וכיון שכן הלא בהכרח שכמו"כ לא היתה אזהרת הקדמונים על הנשגב מבינת הבריות. – ועוד דגם חשבון רב אדא, לא החליט הרמב"ם שהוא החשבון האמיתי אשר השתמשו בו ב"ד הגדול זיע"א המעברים שנים, אלא לשונו לשון של זהורית: "ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי, לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון, והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מן החשבון הראשון". זאת אומרת תרתי, חדא, שאינו מכריע ששיטת רב אדא האמת המוחלטת, אלא שיש פנים מסבירות לדבר. ועוד, שאין בידיו מקור מן התלמודים ושאר ספרי חז"ל שתקופת רב אדא היא אשר על פיה דנו ב"ד הגדול מעברי השנים, וייראה ליי קאמר.

ואפשר שמאחר שחשבון העיבור האמיתי שמרוהו חז"ל בסוד, ונמסר על פה איש מפי איש עד משה ע"ה מפי הגבורה, ולא נכתבו הדברים בתורה שבע"פ, והר"מ שכתב שיטת רב אדא המדוייקת, הגיעה בעזרת ספרי איצטגנינות דנכרים, כמבואר כמ"פ בדבריו, על כן לא תקע מסמרות בדבר, ביודעו שקרוב הדבר שהחשבון שנתקבל במסורה ממש רבינו היה חשבון אחר, יותר עמוק ומחושב, ויותר מדוייק, גבוה מעל גבוה. – ועפ"י מיושב על מה שמך הר"מ שכל כך פירש וביאר חשבון העיבור דרב אדא, וירד לפרוטרוט עד לחדא, אע"פ שהיא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (בשבת עה.), ואמרו בסוף כתובות (קיא.) שזו אי מו' שבועות שהשיבע הקב"ה את ישראל, שלא יגלו סוד זה לאוה"ע. ולהנ"ל אי"ש.

ז. ומצאתי את שאהבה נפשי למרן החזו"א (או"ח סימן קלח אות ד), שהוא תנא דמסייען בתרתי, שגם תופס שהתקופה שנמסרה להוראה היא תקופת שמואל, וביטל בתוקף רב דברי העוררין עליה, וגם עורר על שיטת רב אדא מעין מה שעוררנו. אלו דברי קדשו: ודע דתקופת שמואל היא מכלל התורה, וכן כ"ט י"ב תשצ"ג הנאמר בגמ', הן תורה, וכל תורה שבגמ' היא התגלות תורה שבע"פ שנתגלה ע"י חכמי הגמ', וכמו שאמרו (ע"ז ט.) ב' אלפים תורה, ואמרו (ב"מ פו.) רבי ורבי נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה, ופעמים שהיו דבריהם בקבלה ממש איש מפי איש, ופעמים שזכו ברוח קדשם בדקדוק התורה שבכתב והמשנה שבידם להחזיר הנשכחות, וכמו שאמרו בירושלמי, דברים שמסרו עצמם החכמים עליהם, זכו להם כנתינתן מסיני. (א"ה, וכן בחגיגה (ג):) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. ע"ש.) [ומה שכתב בספר עתים לבניה דשמואל לקח שיטה ישנה של התוכנים, הם מהכזבים שהיצר מחבבן, וכעין יצרא דע"ז, ואם כי המחבר היה ירא אלקים אבל שגה וחשב שמותר לומר כן, ועבד את המינות בשוגג]. "ונינתנו כולן מסיני להתנהג בהן במה שאנו נוהגין". עכ"ל. – הרי מפורש שתקופת מר שמואל היא המסורה בידינו להנהגה. לא בלתה. – ועוד המשיך וכתב בנוגע לשיטת רב אדא: אמנם לענין להכחיש העדים המעידים על ראיית הלבנה, מסרו להם סוד העיבור שהיה בדקדוק ממש, והיתה החכמה גנוזה אצל חכמים. והיינו שכתב המפרש שתקופת שמואל בפרהסיא ושל רב אדא בצנעה. ואין מסורת בטוחה על תקופת רב אדא, אלא שאנו בטוחים שהיתה תקופה שניה שהיתה מסורה ביד החכמים, אמנם אפשר שאותה מסורת נשתמרה בידינו במה שמתייחס לתקופת רב אדא. עכ"ל. – מפורש כותב שאין ודאות שתקופת רב אדא היא אשר שימשה את רבותינו בבית דין הגדול. – ועוד כותב על תקופת רב אדא: "וכתבו שאיננה מתאימה עם המופתים בזמנינו, אבל היתה מבטחת את חיקור העדים בזמן שהיה קידוש החודש. ולעתיד לבוא החכמים יתקנו ויחקרו את העדים לפי הדקדוק". שאין כאן ההלכה מההלכות, אלא דקדוק דרישה וחקירה של העדים המוטל על סנהדרין מקבלי עדות החודש. עכ"ל. הרי

הערה נוספת, ששיטת רב אדא גם אינה תואמת את המופתים בזמנינו, (ני כוונתו בודאי, שאפילו בדרכי החישוב והבדיקה שקבלנו מרבתינו, אין המציאות תואמת בימינו, דודאי אין כוונתו שיש חולקים על דרכי החישוב של רבתינו, דלא לו לא היה חושש), ומעורר היאך שמכו עליה, ומיישב שהוא כיון שעכ"פ היה בה כדי להבטיח חיקור העדים המספיק לענין קידוש החודש, ו"ההלכה בזה אינה מן ההלכות", נדר"ל שהעדר מיצוי החשבון לאמתו אינו בגדר טעות בהלכה, אלא די בידיעת החשבון בשיעור שיוכלו לחקור העדים לאמתה של עדות בעת מושב ב"ד לקידוש חדשים ועיבור שנים בפועל. (וכע"ז בגמ' סוכה (נג:) ההוא לסימנא בעלמא הוא. ע"ש).

ואחר זמן מצאתי כע"ז בשו"ת חמדה גנוזה להגר"ד שלוש שליט"א ח"א (סימן א אות סו בסופה). ע"ש.

ח. וראה עוד לרבינו עובדיה ב"ר דוד המפרש על הר"מ הלי קידוש החודש (פ"י ה"א) שכתב שתקופת רב אדא בצנעה, לפי שלא בקשו לגלות סודה ועתה ועונתה מפני המכשפים, שאילו עמדו על סודה ועונתה היו מצליחים במעשיהם, ולפיכך נשתכחה מן הדורות. עכ"ל. וכן הביא בסי' נברשת (חלק תיקון נברשת, בסוף דבר דף ב' ע"ב) מספר חזון למועד ח"א (אות א סימן ו) שחז"ל כיסו את סוד העיבור ולא מסרו להמונינו תקופה האמתית על רגע א' מצומצמת (כנראה תקופת רב אדא). וע"ש התנצלות הרה"ג בעל הנברשת ז"ל. (אגב, ומ"ש בנברשת ח"א (דסי"ג ע"א אות ד), לאפוקי מהיש סוברים וכו', ל"ז להבין. ע"ש). וראה עוד מה שהביא בזה בבקיאות נפלאה ובטטו"ד בשו"ת להורות נתן ח"ד (סימן יג אות ו). ומתוך דבריו אנו מגיעים למה שאמרו חז"ל בסוף גמ' כתובות (קיא.) שאחת מו' שבועות שהשביע הקב"ה את ישראל, שלא יגלו את הסוד לעובדי כוכבים. ופרש"י, אמרי לה סוד העיבור, ואמרי לה סוד טעמי תורה. ובתוס' תפסו פירוש עיקרי דהוא סוד העיבור, וראיתם מגמ' שבת (עה.), כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, זהו סוד העיבור. ע"כ. ולפנינו בגמ' שבת הנוסח, זה חישוב תקופות ומזלות. ופירש הגר"נ גשטטר ז"ל לנכון, שהכוונה על התקופה המדוייקת כתקופת רב אדא, דאילו תקופת שמואל אמרו דהיא בפרהסיא. ודפח"ח. ועע"ש דב"ק.

ט. ובאשר לקושיא הגדולה על חשבון מר שמואל, שהתקופה לפי חשבונו תוסיף תמיד להתרחק מן התקופה האמתית, מעט מעט, עד שבכל ד"ש שנים תתרחק ממנה יום שלם נוסף, ועד ימינו שנת ה'תשע"א כבר נתרחקה ממנה כ"א יום, והוסיפו לטעון שברבות השנים עלולה ליפול תקופת ניסן בחודש אייר.

תחלה נקדים ונבאר שח"ו לא נעלם דבר מעיני מר שמואל, וכמו שהאריך לבאר בשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן קח) ששמואל המופלג בחכמה כ"כ, ובפרט בענינים אלו

דהו נהירין ליה שבילי דרקייעא, בודאי לא נעלם ממנו חשבון זה, אשר הוא פשוט אצל כל מתחיל בענינים אלו, אלא שבמכוון כדי להקל על העולם תיקן חשבון כללי. ע"ש.

והאמת שאדרבה מעיקרא מבוססת תקופתו על חשבון זה, והוא גם למפרע, וביאור הענין כך, שלתקופתו יש נקודת מרכז הנתונה קרוב לשנת ב' אלפים תמ"ח ליצירה, שנה שניתנה תורה לישראל ונצטוו על המצוות,¹⁵ ובנקודת המרכז אכן היתה תקופתו קרובה לתקופה המדוייקת. אבל ככל שנתרחק מנקודת המרכז כך תלך תקופתו ותתרחק מזמן התקופה דרב אדא, כאמור משום היותה גדולה ממנה מעט, ובכל ד"ש שנים מתרחקת כיום אחד שלם (ד"ש שנים הם ט"ז מחזורים של י"ט שנה, ובכל מחזור מתרחקת תקופת שמואל שעה אחת ותפ"ה חלקים, שהוא כשעה וחצי). ומעתה עמוד והתבונן שכשם שראית שעד ימינו שנת ה'תשע"א ליצירה נתרחקה תקופתו מתקופת רב אדא כמו י"א ימים, כך הלכה והקדימה את תקופת רב אדא יותר ויותר כלפי תחילת העולם, עד שתמצא שתקופת ניסן הראשונה היתה ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים קודם מולד ניסן, וסימנן ז"ט תרמ"ב, כמפורש הרבה ברבותינו הראשונים.¹⁶ ומעתה, כשם שלפני כאלף ומאתיים שנה כאשר הופלגה תקופת שמואל מתקופת רב אדא כז' ימים לא קמו עוררין על כך, ולא נפלא הדבר, שהרי כשיעור זה הופלגה ממנה בבריאת העולם (רק שאז היה הסדר הפוך, שתקופת מר שמואל קדמה), כן עתה שהופלגה ממנה כ"א יום אין דבר, דמאן פלג לך בין הפלגת ז' ימים לח' ימים ול"א יום, אלא לעולם לא

¹⁵ כן כתב הרב המפרש על הר"מ (פ"ט ה'), שנקודת המרכז דתקופת שמואל היתה לעת מתן תורה לישראל. – וראיתי בשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן קח) שכתב שנקודת המרכז היתה בדורו של שמואל עצמו. ע"ש. והדברים קשים מאד לחליש"ד כשנרד לחשבון. ונסתר הדבר מראשו ומסופו, מראשו, שהרי שמואל חי קרוב לשנת ד' אלפים ליצירה, וכבר סידר הרשב"ץ עצמו החשבון שבכל ד"ש שנים (שהוא ט"ז מחזורים של י"ט שנה) יתרחקו התקופות זומ"ז יום א', וא"כ במשך ד' אלפים שנה יש י"ג פעמים ד"ש, והיה ראוי א"כ שהתקופה הראשונה דשמואל דשנת התהו תקדם לתקופת רב אדא באותה שנה י"ג ימים, והלא כבר השרישו כל הראשונים ז"ל והרשב"ץ עצמו מכללם שלא קדמה לה אלא ז' ימים ט' שעות ותרמ"ב חלקים, ז"ט תרמ"ב כנודע. ונסתר מסופו, שהרי זמן שמואל עד ימינו כאלף ושבע מאות ושבעים שנה, ולא יש בהם אפילו ששה פעמים ד"ש שנים, והיה ראוי שלא יהא ההפרש בימינו בין ב' התקופות אלא בין חמשה לששה ימים, ועינינו הוראות שכבר יש ביניהם בין י"א לי"ב יום. ועל כרחק כחשבון המפרש ז"ל. ודברי אדוננו הרשב"ץ ז"ל לדידי הפעוט צע"ג.

¹⁶ וביארו רבותינו הראשונים החשבון כך, כי בכ"ה באלול נברא העולם כנודע, והמאורות נבראו בתחלת ליל רביעי כ"ח באלול, אבל לא התחילו תנועתן מיד, כי החמה התחילה תנועתה בג' שעות מיום ד', ומולד הלבנה היה ביום ו' בסוף שתי שעות מן היום, ונמצא שתקופת החמה הראשונה קדמה למולד הלבנה הראשון יום א' וכ"ג שעות. זה חשבון אחד. וחשבון שני, שמאחר שר"ה לתקופות הוא ניסן, מתחילין מנין התקופות מניסן שקודם בריאת העולם על דמיתקרי שנת התהו (ונכלל במנין שנות עולם מטעם יום א' בשנה חשוב שנה), ומאחר ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה י' ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים (ר"מ פ"ו ה"ד) הרי כאשר נחפז תקופת החמה דניסן דשנת התהו צריכים אנו להקדימו למולד הלבנה של ניסן במחצית יתרון שנת החמה על שנת הלבנה, שהוא ה' ימים ו' שעות ותרמ"ב חלקים. הרי חשבון שני. וכאשר נצרך ב' החשבונות, היינו מה שתקופת תשרי קדמה למולד תשרי יום א' וכ"ג שעות, עם יתרון מחצית שנת החמה על מחצית שנת הלבנה, שהוא ה' ימים ו' שעות ותרמ"ב חלקים, נמצא שתקופת ניסן דשנת התהו קדמה למולד ניסן דהיא שנת ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים. וסימנן ז"ט תרמ"ב. עיין בזה בתוס' פ"ק ד"ה (ח. ד"ה לתקופות) ובמפרש על הל' קידוש החודש (פ"ט ה') ועוד. ועיין מה שפלפל בזה רבינו החזו"א (או"ח סי' קלח). ולקוצר הפנאי נבצר ממני להתענג על חידושי העמוקים בזה.

איכפת לך בהפלטתם זמ"ז, ועל דעת כך מבוססת שיטת אדוננו מר שמואל ע"ה. ונמצא שאין כאן קושיא רק הערה בעלמא. והנה נתבארה. והתבוננת על מקומה ואיננה.

י. ובאשר לחשש שברבות השנים עלולה תקופת ניסן דשמואל ליפול בחודש אייר, כבר עמדו בזה בעלי הפרשים, והא לך לשון רבינו עובדיה ב"ר דוד המפרש על הר"מ הל' קידוש החודש (פ"ט ה"ג), וא"ת דיתחייב מזה שתהיה התקופה אחר שנים רבות באייר, לפי שיתקבץ מכל מחזור שעה ותפ"ה חלקים. תהא התשובה, כן הדין, אבל עד אז יבוא מורה צדק ויודיענו מה יהיה הדין בזה העת המאוחר. עכ"ל. וכ"כ בתוספת ביאור והטעמה הג"ר צבי הירש אורינשטיין נכד הישועות יעקב בתשובתו הנדפסת בישועות יעקב (ס"י ק"ז ד"ה והנה), שאמנם ע"פ חשבון שמואל יש יתרון מועט בכל מחזור של י"ט שנה (שעה אחת ותפ"ה חלקי שעה), מ"מ לא יהיה לעולם תקופת ניסן בחודש אייר לפי המקובל בדינו דשית אלפא שנין הוי עלמא, כי עד סוף האלף הששי לא יגיע ההפרש בין התקופות ל"ג יום, וכיון שע"פ חשבון רב אדא לא תפול תקופת רב אדא ב"יו בניסן, א"כ גם לפי חשבון שמואל לא תבוא התקופה גם בסוף האלף הששי בכ"ט ניסן. עכ"ל. וכן כתב בקיצור החזו"א (סי' קלח אות ב). וז"ב. (והגאון תפארת ישראל בראש סדר מועד (ק"ו שבילי דרקיע אות כ) כתב שהמפרש כתב שכשיבוא גוא"צ יתרחץ קושיא זו. ותמה עליו. ע"ש. ובמחכ"ת לא דק, דלא כך דיבר המפרש, אלא כאמור. וז"ב).

ומאחר עלות שאין כל קושיא על שיטת מר שמואל, אלא הערה פשוטה ששמואל עצמו חישה מראש, ונתן לה נקודת מרכז בעת מתן תורה, וחישב מראש איך תלך ותתרחק לכל כיוון יותר ויותר מתקופת רב אדא המדוייקת, והסכים הוא ובית דינו בדעתם העמוקה והרחבה על חשבון זה לקובעו להלכה לישראל לדורות עולם, וקבעו חז"ל עפ"י הלכות ברורות למעשה, כגון לענין ברכת החמה ועוד, ח"ו שיעלה על לב לפקפק בשיטתו. אלא לעולם ועד אנו בדין אתכא דדהבא דמר שמואל ירחינאה סמכינן. ומאן ירמי לה מידן. ונצדק קודש דברי רבינו הפרי חדש שעשה עיקר מתקופת שמואל.

יא. ותבט עיני בשו"ת משאת בנימין (סימן קא), רמזוהו, שנשאל על ענין ברכת החמה אחת לכ"ח שנים, בנפול תקופת ניסן בליל רביעי בשבוע, כמועד תלייתה ברקיע בהבראה. והשיב כי באמת כן הדין, וכנפסק בטור ושו"ע, ושכן נהג רבו מהר"ש השני, וכן הוא עצמו נהג בשנת שמ"ט, וכן בדעתו לנהוג במועד העתיד לבוא. וכתב, אך לבי מהסס, דלפ"ז משמע שאנו סומכים בחשבון התקופות על החשבון דשמואל, דלחשבון רב אדא תחזור החמה לנקודה הראשונה דזמן הבריאה בכל תקופת ניסן שבראש המחזור הקטן ד"י"ט שנה, ולא בכ"ח שנים. והלא חשבון רב אדא הוא העיקר

שעליו סמכו חכמי התלמוד, וגם האידינא אנו סומכין עליו, ותדע דהא אמרינן בפ"ק דר"ה (כא.) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא, ולפי חשבון שמואל תמשך תקופת טבת לפעמים עד אחר פסח, ומוכרחים אנו לומר שזה ששלח רב הונא כד חזית וכו' הוא לחשבון רב אדא, דלדידיה לעולם לא משכא תקופת טבת רק עד שיתסר בניסן. ועוד דאנו מעברין כל שנה שמינית של מחזור, ולפי חשבון שמואל היה לנו לעבר בשנה תשיעית שאז שנת חמה יתירה על הלבנה חודש ימים, לא בשמינית, אבל לחשבון רב אדא בשנה השמינית החמה יתירה על הלבנה חודש ימים, כאשר תדקדק בחשבון שמואל ורב אדא. – ומ"מ כתב שלא יעלה על הדעת לברך ברכת החמה כל י"ט שנה, דיש טעמים מובנים לקביעת ברכה זו רק לשיטת שמואל. וכתב לבאר שאין בזה משום תרתי דסתרי. ע"ש. (אבל בשו"ת חת"ס (חאו"ח סימן נו) הביא קו' המשאת בנימין איך מברכין ברכת החמה דאתיא כמר שמואל, והא קי"ל כרב אדא, והניח בצע"ג. הביאו בשו"ת להורות נתן ח"ד (סימן יג אות ב.) וע"ש תירוצו לנכון).

וחלילה לנו לענות על רב, ובפרט שהיה בקי בחכמת צבא השמים וחיבר בה "ספר העברונות", כנזכר בדבריו, ברם רשאים ומחוייבים אנו לברר שיטות רבותינו הראשונים, ולסלק הקושיות לכאורה שיש עליהם. ונראה שנעלם מעין קדשו שרבינו הרד"א (סדר העיבור עמוד תל בדפו"ח) כתב בפירוש לענין חשבון העיבור שסומכין על דעת שמואל. הביאו במאמר מרדכי ח"ד (בהשמטות לסי' רכט ס"ב). והדבר ידוע שהלכה כראשונים בכל.

ובאשר לראייתו שחשבון העיבור הוא ע"פ רב אדא, מגמ' ר"ה (כא.), שלח רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת וכו'. בתר דסגידינא קמי דיקר אורייתיה, י"ל בפשיטות דהאי מימרא קיימא על זמן שקידשו ע"פ הראיה, כדמוכח מהאי גמ' דרבא קידש חדשים ועיבר שנים, וכן כתבו המפרשים ז"ל ע"פ גמרא זו, ובכה"ג אין חולק שדנים ע"פ חשבון רב אדא, (ומסתברא דשפיר מצו להדר ולצאת גם יד"ח שמואל), ברם במה אנו קיימין, האידינא בעוה"ר שפסק מושב ב"ד המקודשים לדון בקביעת זמני קודש, ונסמכים על הלוחות, בהא אזלינן בתר תקופת שמואל, ולא איכפת לן אם לעתים תפול התקופה לאחר ט"ז בניסן, דהיכא דאפשר אפשר. ואחר כתבי זאת שמחתי למצוא תליית בפני יהושע בסוגיא (בתוד"ה עברוה), זה לשונו, א"כ היאך מצאנו ידינו ורגלינו שאנו עושים כמה פעמים כל ימי פסח וימי סכות בתקופה ישנה, ולא חיישינן להא דרבא. ולמאי דפרישית אתי שפיר, דבאמת התקופות אינן מעכבין כלל, אלא למצוה בעלמא, ובימי רבא היה מההכרח (להקפיד שפסח יהא בתקופה חדשה) כיון דעדיין היו סמוכין וראויין לעבר שנה, משא"כ עכשיו שאין לנו סמוכין ואנו סומכין על חשבון הקביעות המסורה לנו מהלל בנו של רבי יהודה נשיאה

אין חוששין כלל לעניני התקופה, דאין דנין אפשר משאי אפשר. כן נ"ל נכון בעז"ה.
עכ"ל. ותאזרני שמחה. (ועיין בפיר"ח בגליון הגמ'. וע"ע בערוך לנר. ודו"ק).

ובאשר לראיתו ה'ב', מדמעברין השנה השמינית למחזור י"ט שנים, ולא שנה תשיעית, וזה יכון לרב אדא, לא לשמואל. הנה אנכי בעניי לא זכיתי להעמיק בחכמה נפלאה זו. אבל לענין הכרעת הלכה די לנו באוחזנו בכסא כבוד רבותינו הראשונים, דעינא דשפיר חזי להרד"א בסדר העיבור, שאע"פ שכתב (עמוד תל בדפו"ח) שבחשבון העיבור סומכין על דעת שמואל, תופס ששנה שמינית למחזור היא המעוברת, כדתראה בלוח סימני השנים שערך בסוף דבריו (עמוד תמה). ועל כרחך שסובר שאין מזה כל סתירה לשיטת מר שמואל. וכלומר דלא שמיעא ליה ולא סבירא ליה לתלות הענינים זב"ז. וידוע שאין דברי האחרונים עומדים בפני הקדמונים.

יב. ומצאתי את שאהבה נפשי בספר ישועות יעקב (ס"י קיז) בתשובת הגאון מהר"ר צבי הירש אורנישטיין, נכד המחבר, ששאלו חכם א' על מנהג כל הגולה להזהר בשעת התקופה מן המים שלא לשתותן מפני הסכנה, וחושבין התקופות ע"פ חשבון ותקופות שמואל, והלא חשבון זה אינו האמת, דאנו תופסין לענין תיקון המועדות תקופות רב אדא עיקר. – והרב המשיב תחלה הביא ענין ברכת החמה, דאתי רק כתקופת שמואל. וכן הביא ענין שאלת הגשמים ס' יום מהתקופה, שג"כ חושבים לתקופת שמואל. והביא שהגאון תויו"ט בתשובתו הנדפסת בשו"ת צמח צדק (סימן יד) הרגיש בזה וביאר שתקופת שמואל אינה שקר, אלא דרך אמצעית. והאריך נכד הישועות יעקב לבאר איך לפי"ז כל הענינים מתורצים. – אמנם אח"כ (ד"ה ועיין) שב מידיעתו, וכתב לחלוק על יסוד התויו"ט, דבאמת בין תקופת רב אדא ובין תקופת שמואל הם על מהלך החמה האמצעי, לא על האמת, והאמת קודם לשניהם בב' ימים (כרמב"ם סופ"י מקידוש החודש), וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, שלג' הענינים, שאלת מטר, סכנת שתיית מים, וברכת החמה, נוהגים כתקופת שמואל, ואילו לענין עיבור שנים נוהגים כרב אדא. – ואחר פלפול גדול בסוגיית עיבור השנים מפני התקופה, כתב (ד"ה והנה באמת) ומעתה לפי הנ"ל אמינא דבאמת גם תיקון המועדות והעיבור שאנו נוהגים, אינו ע"פ תקופת רב אדא, לומר ולתפוס חשבון זה לעיקר, אלא גם מייסד החשבון הזה ר' הלל בנו של ר' יהודה הנשיא שעיבר כל השנים וקידש החדשים לעולם עד יבוא משיח צדקנו, על פי תקופת שמואל חישב. ועפ"ז כל הענינים יבאו על מכונם. עכת"ד. וע"ש שהאריך בזה.¹⁷ – ואילו ראה דברי הרד"א בסדר העיבור שכתב בפירושו

¹⁷ וענ"ש דבר נחמד בטעם שבא"י שואלין הגשמים בו' במרחשון. ולא מיד אחר החג. אע"פ שאין עולי רגלים, דהוא משום שפעמים תקופת שמואל תתאחר כמה וכמה ימים אחר החג. ולעולם תקופה זו היא המותאמת לשינויי מזגי עונות השנה. ע"כ. ואם כי חידוש קאמר. מ"מ אל תבהל על פי' לדחות בטרם יעויין דבריו שם ששידד עמקים בכל הסוגיות הנוגעות. ומידן דיין בכל חלקי הבונה והסותר כיד ה' הטובה עליו. ע"ש באורך.

כן, היה שש על אמרתו כמוצא שלל רב. (ורק בענין שאלת מטר יש להעיר שאע"פ שהצדק עמו במסקנתו לחשוב כתקופת שמואל, מ"מ לא זכר שר שיטת הרד"א וסיעתו בזה, כדנכתוב בענף ה'). ועיין בדעת תורה למהרש"ם (סס"י תכח, סד"ה בטור) בדברי הגאון נכד המחבר, שנראה נוטה לעשות עיקר כמסקנת נכד הגאון ישועות יעקב. ע"ש.

עוד מצאתי בס' מאמר מרדכי (סימן קיז ס"ק ג) שכתב, שבכל ספרי האחרונים העוסקים בעניני המולדות, כגון בס' שבילי דוד להח"ר דוד מילדולה נר"ו, ובספר עברונות בסופו, ובס' מנחת יהודה, כתבו שאנו מונים לתקופת שמואל. (איברא דבשיטת בעל עברונות צ"ע, דמני"ר בעל משאת בנימין הנז', והרי כתב להיפך).

עוד אחר כתבי כל זאת מצאתי לגאון בדורנו בשו"ת להורות נתן ח"ד (סימן יג) שהאריך בענינים אלו, וביאר בטטו"ד שהעיקר לכל ההלכות לאחוז בשיטת מר שמואל. ובכמה דברים זכיתי לכיין לדעתו הרחבה. ע"ש.

יג. ומכל האמור תשובה מוצאת למה שהאריך בשו"ת שם אריה (חיו"ד סימן כח) לפקפק בענין סכנת התקופה משום שהיא תקופת שמואל, ולא תקופת רב אדא האמתית. ושגם על שתי תקופות אלו כתב הר"מ שאינן במהלך השמש האמתי אלא במהלכה האמצעי. (ועפ"י"ז גם פקפק מאוד במ"ש הגאון פרי חדש ששמע גם בימיו על כמה אנשים שניזוקו משתיית מים בעת התקופה, ובפרט שאין הרב עד ראייה, ואין דומה שמיעה לראייה, ושמע הוא). ע"ש שהאריך בזה. וכיוצ"ב הביא בס' הליכות עולם ח"ו (עמוד קפו) משם שו"ת כח שור (סימן יב). שבאמת אינה טענה כלל, ואדרבה מעיקרא נתקנה תקנת הזהירות לפי תקופת שמואל ולא לתקופת רב אדא. ושפיר ידוע לנו זמן התקופה. ולק"מ. ואיצטמיד חצביה דרבינו הפר"ח וכל קדושים שעמו.

יד. וכדי להניח הדעת, איך נחוש לסכנת התקופה לחשבון מר שמואל, ולא לחשבון רב אדא שהוא יותר אמתי ותואם מהלך החמה ברקיע בפועל, נראה עפ"ד הזוה"ק פ' ויקרא (דף ט"ו ע"ב) שהעתקנו בתחלת דברינו (אות ב) זה לשונו, תניא בארבע תקופין דשתא קלא אתפסק ודינין מתערין, ותשובה תליא עד דאתתקן. וכד דינין מתערין קלא נפיק ודי' זוין (ס"א זמנין) דעלמא סלקין ונחתין, כרוזא קרי ולית מאן דישגח ויתער, וקב"ה זמין, אם יתובון יתיב, ואם לאו כלא (ס"א קלא) אתפסק ודיניא איתעבידו, וכדין אתקרי ויתעצב. ע"כ. דמבואר שאין הדינים והעונשים יוצאים לעולם מיד ברגע התקופה, כי הקב"ה רחמיו על כל מעשיו, ומעכב הדינים והעונשים המתעוררים באלו הארבע תקופות, עד זמן מה (שלא נתפרש שיעורו), לראות היש משכיל דורש את אלהים, שאם יעשו הבריות תשובה יסלק מעליהם אותם דינים. וא"כ סברת יושר היא שזמן ההמתנה שממתין הקב"ה שישובו, הוא כל אותו הפרק שבין אלו ה' תקופות, דרב אדא ודשמואל. וכיון שכן הרי אדרבה עיקר הסכנה היא בעת תקופת

שמואל, שדוקא אז ניתנת רשות לדינים והענשים לצאת. והי' ישמור עמו ישראל מכל רע. – וראיה לזה משיטת הסוברים (להלן אות לט והלאה) שגם שאר המזלות אין השפעתם בארץ מיד בשעתם ברקיע, אלא ישפיעו רק בשעה הזמנית המקבילה לה בסדר שעות היום.

טו. ורבינו חיים פלאג'י בסי' מועד לכל חי (סימן א אות יז) כתב, ורובא דעלמא אינם זהירים כי אם באחת התקופות, ואנחנו נוהגין להכריז בין תקופת רב אדא בין תקופת מר שמואל, ועל כיוצא בזה אמרו חז"ל, אהוב את השמא ושנא את מה בכך. עכ"ל. וכ"כ עוד במול"ח לקמן (סימן ט אות ו, וסימן יב אות ה, וסימן כח אות ד). וכן ראיתי בלוח שנה "דבר בעתו" (וי' טבת תשס"ו) בשם "לוח לונץ", שהמנהג להזהר ולהזהיר על שתיית מים בין בתקופת שמואל ובין בתקופת רב אדא.¹⁸

ולאור כל מה שנתבאר והובא בזה, נראה שהמחמיר לעצמו תע"ב, אבל להלכה יש להקפיד על תקופת שמואל לבדה.

בסיכום: תקופת שמואל היא העיקרית לכל עניני ההלכה, ובכלל זאת לענין הזהירות בשתיית מים בעת התקופה. – ותלמידי חכמים לעצמם, אם יחושו גם לתקופת רב אדא, תבוא עליהם ברכת טוב.

¹⁸ ובלוח שנה המשוכלל "עתיים לבניה" הנד"מ ראיתי שדרכו לפרסם ב' זמני התקופה, וכותב שבשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן קח) כתב שתקופת רב אדא נוהגים בצנעה, ותקופת שמואל בפרהסיא. ואינו כן. כי הרשב"ץ לא כתב שנוהגים בצנעה, רק כתב שהיא בצנעה (וכמו שכבר כתב כן המפרש על הר"מ הל' קידוש החודש), וכונתו שכלל אין מגלין אותה, דהיא היתה ענין רק לבי"ד הגדול המקדשי חדשים ומעברי שנים, ושאינן ממנה נפק"מ לדין. – גם מה שהביא מהחזו"א שתקופת רב אדא יותר מדוקדקת, עלול הקורא להבין שלשיטת החזו"א מי שנוהר בענין התקופה ראוי שיהיה גם בתקופת רב אדא. וזה אינו. דגם החזו"א כונתו בזה רק לענין הסנהדרין, אבל לכל עניני ההלכה כתב שם בפירושו שתקופת שמואל היא המסורה להוראה, וכמו שציין גם הרב הנז' – ועוד, שהחזו"א בדברים הנ"ל לא נתכוין כלל לשבח תקופת רב אדא, וגם שעצם היותה תקופה מדוקדקת, כלל אין צורך לחזו"א לבוא להשמייע, דזה פשוט ומפורש ברמב"ם ובכל המחברים ראשונים ואחרונים, אלא אדרבה החזו"א בא להעיר על שיטה זו, שלמרות דווקנותה אין כל ערבות שזוהי התקופה האמתית ששימשה את בי"ד הגדול, אלא רק אפשר שכן הוא. ע"ש בחזו"א שזו כונתו. ובדברינו לעיל (ענף ג אות כה וכו) זכינו לבאר שכבר הר"מ עצמו רמז הסתייגות זו. ע"ש. – ועל כן לענ"ד על בעלי הלוחות לכתוב בפירושו שחוששים רק לתקופת שמואל. ושרק דעת מיעוט, כהגר"ח פלאג'י, להחמיר בשתייה. ושת"ח שיחמיר לעצמו, תע"ב, ותול"מ.

@ שו"ת מקוון

שאלות שהופנו לרבני המכון

השאלה:

מה רמת הנגיעות של גרעיני צ'יאה? ומה אופן בדיקתם לפני אכילה?

תשובה:

צ'יאה הם זרעים של צמח מרווה היספאנית המכונה "סלאויה היספניקה" [Salvia hispanica], הזרעים של צמח זה מכונים צ'יאה. הזרעים הללו גדלים בצורה טבעית במדינות דרום אמריקה, כגון מקסיקו, בוליביה, אקוודור ועוד. הגרעינים הללו מכילים אחוז גבוה של חומצות שומן החיוניות לגוף, ומהווים מקור צמחי מעולה לאומגה 3, ובפרט לאותם שאינם צורכים מזון מן החי [דגים]. ההשפעות הרפאויות של גרעינים אלו מרובים ומומלצים בריאותית, להורדת לחץ דם, בעיות סכרת, בעיות קשב וריכוז ועוד. גרעינים אלו הם חסרי טעם וריח, וצורכים מהם באופנים שונים או שלימים כתוספת לדגנים או למוצרי חלב, או לשימוש כשהם טחונים כתוספת למוצרי מאפה וכיו"ב. ככל סוגי הגרעינים היבשים יש חשש לנגיעות של מזיקי מחסן, אמנם טרם ערכנו בדיקות מקיפות למוצר, ובעז"ה נעשה זאת בהמשך. אולם בהחלט יתכן מאד שבאחסון קודם האריזה הגרעינים ניזוקו ע"י מזיקי מחסן כגון החיפושיות למיניהם, זחלים של עשי מחסן, ונארזו עמם ביחד.

אופן הבדיקה והשימוש:

יש לפזר ולמשטח את הגרעינים על משטח לבן, ולהעביר את הגרגרים אחד אחרי השני ולראות שאין חרקים מסוג מזיקי המחסן השונים, ואין זחלים לבנים. במידה ונמצא הכל נקי, [או אם נמצאה נגיעות והוסרה] אפשר לטחון את הגרעינים במידה ומעונינים להשתמש בהם כטחונים. ובמידה ורוצים להשתמש בהם כשלימים, יש לבצע בדיקת בטחון נוספת לאחר הבדיקה היוזואלית, באמצעות הצפה של הגרעינים, באופן הבא: מכינים בקערה ליטר אחד מים עם 3 כפות מלח, לאחר המסת המלח במים, שופכים את כל הגרעינים לקערה, ומערבבים במהירות, ומסירים את כל הגרעינים שצפו.

ניתן לשלוח שאלות לרבני המכון לדוא"ל: macon@bezeqint.net